

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Bakalářská práce

**Multikulturalismus v ČR – sociokulturní koexistence náctiletých na
pražském Žižkově po 20 letech demokracie v ČR**

**Multiculturalism in the Czech republic - sociocultural coexistence of
teenagers in prague's Žižkov after 20 years of democracy in the Czech
republic**

**Vedoucí práce:
Mgr. Hana Dotřelová**

**Autor:
Josef Šmída, DiS.**

2010

Poděkování

Děkuji Haně Dotfelové za odborné vedení a především za její trpělivost a vnitřní klid, bez kterého by to nejspíš nešlo. Současně děkuji všem pracovníkům a pracovnícím nízkoprahovému klubu Bez tíže, kteří byli nápomocní při sbírání dat. V neposlední řadě děkuji celé své rodině za nepřestávající podporu. Především Monice, mé mamince a Luborovi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Multikulturalismus v ČR – sociokulturní koexistence náctiletých na pražském Žižkově po 20 letech demokracie v ČR“ zpracoval samostatně, výhradně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne

Podpis:

Anotace

V této práci jsem se pokusil zjistit, jakým způsobem náctiletí, kteří žijí na pražském Žižkově, vnímají soužití s cizinci a s ostatními zástupci národnostních skupin. Cílem této práce bylo zjistit, jak se tito náctiletí cítí v multikulturní společnosti, zda se jejich názor dramaticky liší od názoru jejich rodičů a zda současná generace náctiletých v pražské čtvrti Žižkov by ráda měla budoucí společnost bez rasismu a xenofobie. V první řadě naleznete historii rozmanitosti v lidské společnosti, poté teorii multikulturního pojetí a jeho hlavní koncepty a hlavní národnosti žijící v ČR se svými specifiky. Poslední část mé práce se zabývá vlastním výzkumem – soužitím náctiletých na pražském Žižkově po dvaceti letech demokracie v ČR.

Klíčová slova

Multikulturalismus, národnostní skupiny, rasismus, xenofobie, Žižkov

Annotation

In this work I tried to reach how teenagers are coexisting with foreigners and other ethnic groups who chose living in Prague, concrete in Prague 3 – Žižkov. My aims in this thesis are how teenagers feel themselves in multicultural society, whether is their opinion on this issue dramatically different than the position of their parents and whether nowadays generation of teenagers in quarter Žižkov would like to have society without racism and xenophobia at all in the future. First you find there history of diversity in human society, than theory of multicultural concepts and main ethnic groups who living in the Czech republic with specifications. The last part of this work is about my own research – coexistence of teenagers in Prague's Žižkov after twenty years of democracy in the Czech republic.

Keywords

Multiculturalism, ethnic groups, education, racism, xenophobia, Žižkov

OBSAH

Úvod	7
1. Multietnická a multikulturní realita	9
1. 1 Etnika a kultura	9
1. 2 Historie rozmanitosti společnosti	11
2. Multikulturalismus, kulturní pluralismus, integrace	15
3. Multikulturalismus, interkulturalismus	22
3. 1 Tolerance a respekt, cesta k vzájemnému soužití	22
3. 2 Národnostní skupiny v ČR	27
4. MČ Praha 3, Žižkov v první dekádě 21. století	48
5. Vlastní šetření	51
5. 1 Dotazník, hypotézy	51
5. 2 Výzkum	53
5. 3 Analýza sebraných dat	55
Závěr	58
Zdroje	60

Úvod

Žijeme v globalizovaném světě, kdy národní hranice jsou spíše pojmem virtuálním. Žijeme v době internetu a masových medií, kdy informace o čemkoli se můžeme dozvědět v jakoukoli chvíli si sami přejeme. Jednotlivé státy už dávno nejsou státy složené z hrstky národnostních skupin. V evropském kontextu, a to zvláště v tom západním, není multikulturalismus a vůbec obecné pojetí kulturního pluralismu, politiky vůči přistěhovalcům a cizincům žádnou novinkou. Je tomu i tak v České republice?

Žijeme v době, kdy hranice jsou otevřenější, než kdykoliv před tím. Materiální bohatství společnosti se snáze v demokratickém světě rozděluje do všech vrstev obyvatelstva a předsudky vůči rozmanitosti se transformují a liberalizují. Každá vyspělá společnost se v současnosti otevírá dalším vlnám migrace anebo cizincům, kteří na území jednotlivých států už žijí několik generací. Přesto mnoho z nich ještě stále zažívá pocity diskriminace a méněcennosti. Ještě stále lze ve velké míře v naší společnosti hovořit o rasismu a xenofobii. Každá vyspělá společnost by se s tím ale měla dokázat kvalitně vypořádat. Tak, aby nedošlo k významným společenským ztrátám.

Teorie, ale i praxe multikulturalismu je fenoménem posledních dekád. Jak ho ale správně uchopit, co si vlastně pod ním představit a hlavně proč se jím zabývat – to je jedno z témat této práce, která se týká problematiky národnostních skupin v ČR a soužití majoritní společnosti s nimi po 20 letech demokracie v naší republice. Vedle multikulturního pojetí lidské společnosti se v této práci snažím přijít na to, zda se přístup k odlišnosti v současné české společnosti, která už má prvních 20 let demokratického uspořádání po skončení totalitního režimu za sebou, nějak významně změnil.

Vybral jsem si pro tuto práci pražský Žižkov. Žižkov je město s více než 70 tisíci obyvateli a patří mezi ty pražské čtvrtě, kde lze rozhodně hovořit o silné společensko-kulturní transformaci. Z původně dělnické čtvrti se nyní stává i lukrativním místem pro majetné. Dochází zde tak k soužití napříč všemi vrstvami obyvatel a to včetně cizinců, kterých na Žižkově každým rokem přibývá. Nezanedbatelnou část národnostních skupin tvoří i poměrně silná zdejší romská

komunita. Tento společenský mix dělá ze Žižkova jednu z nejdynamičtějších čtvrtí v Praze.

Jak tento trend na území pražského Žižkova vnímá jeho současná generace nácitiletých?

1. Multietnická a multikulturní realita

1. 1 Etnika a kultura

Na světě dnes žije přes 7 miliard lidí (dle odhadů demografů OSN), kteří se od sebe liší mnoha znaky – rasovými, jazykovými, etnickými, náboženskými, aj. Tato ohromná variabilita lidské populace na Zemi se dá vyjádřit termínem ***multietnická realita*** a ***multikulturní realita***.¹

Některé prameny uvádějí až 5000 etnických² společenství na světě (pokud bychom vzali kritériem členění etnik jazykové hledisko). Například jen samotní Indiáni, kteří jsou běžně považováni za jedno etnikum, představují několik stovek etnických skupin – od Aljašky až po Jihoamerickou Patagonii.

U nás jsou k dispozici některé přesné údaje o počtu etnik³:

- Čeští etnografové (Hubinger, Honzák, Polišenský, 1985) popsali celkem 739 etnik celého světa (včetně dílčích skupin některých etnik), což dokumentuje pestrout multietnickou realitu současného světa.
- V samotné Evropě dnes žije 72 původních etnik (Šatava, 1994), ovšem bez evropské části bývalého SSSR a bez započítání několika desítek etnik populace přistěhovalců z mimoevropských zemí. Tyto původní etnika jsou početně velmi odlišná – od největších etnik (např. Němci – 80 mil., Francouzi – 59 mil., Italové – 58 mil.) až po nejmenší etnika (např. Island'ané – 240 tis., nebo Lužičtí Srbové – cca 60 tis.).
- Pokud by byla započítána etnika žijící na území evropské části Ruské federace, lze odhadovat nejméně dvojnásobný počet etnik (ve srovnání s daty Šabatovými) na teritoriu Evropy.

¹ PRŮCHA, J., Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum, ISV nakladatelství Praha, 2001, str. 195

² Etnikum, synonymum: etnická skupina (ethnic group), je skupina lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Souhrnně lze říci, že etnikum vyznačuje svou vlastní etnicitou. (Průcha, 2001)

³ PRŮCHA, J., Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum, ISV nakladatelství Praha, 2001, str. 195

Počet kultur na světě není přesně zjištěn, respektive existující data se velmi liší. Podle toho, které diferencující znaky se při zjišťování kultur zavádějí, je uváděný počet kultur větší nebo menší. Kultury světa jsou evidovány – popsány v těchto databázích a pramenech⁴:

- Největší etnologický archiv dat je Human Relations Area Files, který je umístěn na Yale Univerzity (SSA). Založil jej v roce 1937 George Peter Murdock. Ten také vydal dosud nejrozsáhlejší přehled kultur světa, a to *Ethnomographic Atlas* (1967) a *Atlas of World Cultures* (1981).
- Počet kultur v těchto databázích je následující:

Ethnographic atlas	1264 kultur	84 diferencujících znaků
--------------------	-------------	--------------------------

Atlas of World Cultures	563 kultur	76 diferencujících znaků
-------------------------	------------	--------------------------

- Kopie dat o těchto kulturách jsou šířeny jednak prostřednictvím časopisu *World Cultures*, jednak jsou k studijním účelům k dispozici na některých evropských univerzitách (Paříž, Heidelberg, ...).

Existují též rozsáhlé prameny etnodemografické vydávané v bývalém SSSR, z nichž čerpá i L. Šatava (1994), např. *Naselenije mira – etnodemografičeskij spavnočnik* (S. I. Bruk, 1981) aj.

⁴ PRŮCHA, J., Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum, ISV nakladatelství Praha, 2001, str. 196

2. 1 Historie rozmanitosti společnosti

Vznik pluralitní společnosti sahá do dob téměř tak starých, jako je sama naše lidská společnost. Problém soužití lidí, přicházejících z rozličných prostředí a kultur, je znám už v antice. V té době šlo především o velká města, která lákala na tu dobu poměrně velký počet přistěhovalců. Již v tomto období můžeme nalézt analogii k dnešní migraci lidí. Přistěhovalci jednoduše přicházeli do tehdejších měst, které byly oproti ostatním částem světa nad poměry vyspělé a materiálně zaopatřené.

Samozřejmě i tato situace ale musela být tehdy nějakým způsobem řešena tak, aby nevznikl chaos a nepokoje a rozbroje proti přistěhovalcům dřív, než bylo nutné a byl k tomu jakýkoli racionální důvod. Nicméně i přesto řešení tehdejšího přílivu přistěhovalců bylo zdaleka odlišné od toho současného. Řešení často vznikaly spontánně, jako třeba jazyk. V tehdejší antice to byl například tzv. *lingua franca*. Jde o zjednodušenou řečtinu namixovanou s latinou. Dalším prvkem tehdejšího řešení těchto situací byla rozdělená města na čtvrti, která se lišila kulturou, etnicitou nebo náboženstvím. Například historické jádro Jeruzaléma je takto rozděleno dodnes, respektive minimálně podle názvů.

Pokud se posuneme v čase do středověku, tak zde, převážně v zemědělských oblastech, nedělala kulturní nebo jazyková pluralita takřka žádné vážnější společenské problémy. Problémy naopak vznikaly spíše ve městech. Zároveň středověk je znám hlavně svým silným zastoupením církevní mocí, katechismem a feudalismem jako tehdejším systémovým uspořádáním. Kulturní diverzita byla prostě taková, jakou *dovolil* Bůh a vše ostatní nebylo tolerováno. Tzv. doba temna a období rekatolizace, války proti Osmanské říši, která v jednu dobu zasáhla skoro až k Vídni. To vše jakýkoliv kulturní pluralismus velmi omezovalo.

Postupem času se ale společnost nadále rozvíjela a s tím se měnily i důvody potlačující pluralismus společnosti. Dalo by se říct, že radikální změny v tomto odvětví proběhly v Novověku. Zejména z těchto důvodů:

- postupující *centralizace* států a růst centrální moci;
- vznik *státní byrokracie*, která musí jednat s každým občanem přímo;
- vznik průmyslu a masová migrace obyvatel do měst;

- snaha o řešení politických problémů zejména parlamentní *diskusí*, která vyžaduje jazykovou komunikaci;
- vznik veřejného mínění, *masových médií* a volebních kampaní, které se ovšem odehrávají v určitém jazyce;
- masový *pohyb obyvatel* z chudých do bohatších zemí.

V moderní společnosti, tak, jak ji chápeme dnes, se pojem *multikulturalismus* objevil poprvé ve Švýcarsku v roce 1957. Byl chápán a měl znamenat jakousi definici Švýcarska, národa, který je kulturně i jazykově velmi rozdílný. Podobná myšlenka vznikla v 60. letech v Kanadě, kde šlo o politické sjednocení frankofonní a anglofonní části země. Samotnou kapitolou by mohly být USA, kde původní obyvatelé byli vytlačeni přistěhovalci a nikdo, ani v dnešní době, nemůže tvrdit, že původně pochází ze Spojených států.

Kulturní rozmanitost podobného rozměru se do Evropy začala přesouvat koncem 70. let 20. století. Jednak proto, že mnoho států Evropy mělo své kolonie v rozvojovém světě, ale současně i díky organizované migraci dělníků (německy *Gastarbeiter*) do bohatších zemí. Později se ukázalo, že velká většina těchto dělníků se do své vlasti později nevrátilo, ba naopak – dělníky začaly navštěvovat jejich vlastní rodiny a logicky emigrovat za nimi. Tyto země se tedy pokusily příchozí pracovníky asimilovat⁵, podle amerického způsobu *melting pot*⁶.

Pokud se ještě vrátíme k USA, tak zde se asimilace přistěhovalců dařila do té míry, když přicházeli jednotlivě a zcela z vlastního přesvědčení. V posledních letech však dochází k masové imigraci z latinské Ameriky, konkrétně a převážně z Mexika. USA v tomto naráží a než aby spíše situaci udržitelně řešily, dochází z jejich strany k represí. V USA tím pádem vznikají místa a oblasti, kde si tito imigranti vytvářejí své vlastní komunity, kde si zachovávají svůj rodný jazyk, mají svá vlastní média včetně televizních stanicí.

Evropské země toto koncem 20. století nechtěly připustit a tak jednotlivé země hledaly různá východiska a řešení v oblasti multikulturní politiky či v multikulturní výchově a vzdělání. I zde ale lze najít mezi jednotlivými zeměmi relativně velké rozdíly.

⁵ Asimilace - v kontextu kultur, národností a pod. se jedná o připodobnění, přizpůsobení, splynutí, vmíšení se. K asimilaci může dojít při sjednocení dvou státních či kulturních jednotek. Menší asimiluje s větší, čili se přizpůsobí, splyne.

⁶ Česky „tavicí hrnec“, kde se různé složky slévají do jediného amerického národa.

Na jedné straně můžeme postavit země jako Německo, Nizozemí nebo Skandinávii, kde multikulturní pozice byla liberální a volná a na druhou stranu Francii nebo Švýcarsko, které vždy od příchodů vyžadovaly větší míru přizpůsobení.

V České republice je pojem multikulturalismus stále pojmem docela neotřelým, spíše exotickým. Řekl bych, že většina lidí ani pořádně dodnes neví, co to multikulturalismus nebo kulturní pluralismus je. To však ale nemění nic na faktu, že už i u nás se prvky multikulturalismu začínají uplatňovat, i když stále narážejí na značnou skepsi velké skupiny široké společnosti.

Multikulturalismus naší zemi poněkud v těch svých počátcích moderních dějinách minul. Důvod je samozřejmý – ČR, respektive ČSSR byla součástí tzv. *Východního bloku* a kdo z migrantů by chtěl imigrovat do země, která nesplňuje ani standardní normy tehdejší demokracie a to nejen v oblasti lidských práv. Je ale pravdou, že i ČSSR měla své imigranty. Nazval bych je spíše *hosty* (v této souvislosti by se dalo hovořit i o tzv. československém kulturním pluralismu). Tito *hosté* byli často ze spřátelených zemí ČSSR a buď zde byli z důvodů obchodních anebo prostě v Československu studovali. Někteří tu zůstali dodnes. Takovou jednou národnostní skupinou jsou například Vietnamci, kteří tvoří nezanedbatelnou část dnešního obyvatelstva u nás⁷. Během minulého režimu ČSSR uplatňovala taktéž systém asimilace obyvatelstva a to poměrně striktně. Možná proto u nás zůstali v takové míře pouze Vietnamci, kteří jsou známí svou houževnatostí a silnou vůlí učit se a vzdělávat novým věcem.

Další samostatnou národnostní kapitolou našich dějin jsou samozřejmě Romové. Romové se na našem území začali objevovat před několika sty lety. O první kroky, které by vedly k jejich *začlenění* do společnosti se v 19. století pokusily vlády Marie Terezie a Josefa II. Avšak 20. století bylo ve znamení *rasistických zákonů*⁸, holocaustu, komunistických snah o asimilaci, které vévodilo rovnoměrné *rozptýlení* romských rodin po celém Československu, převážně masové deportace Romů ze Slovenska do Česka. Dále pak velkou ranou pro romské etnikum byla (a v některých případech žel stále je) sterilizace žen v nemocnicích bez jejich vědomí, potlačování

⁷ Podle údajů Českého statistického úřadu ke dni 31. 12. 2004 v ČR pobývalo celkem 34 179 Vietnamců. Sčítání lidu, domů a bytů provedené v roce 2001 podchytilo kolem 18 tis. vietnamských občanů, ovšem někteří odborníci odhadují celkový počet Vietnamců na 60 až 70 tis. Vietnamci tvoří v ČR třetí nejpočetnější skupinu cizinců s dlouhodobým či trvalým pobytem po Ukrajincích a Slovácích.

⁸ Například cikánská legitimace za první republiky v Československu.

romského jazyka (tresty za používání romského jazyka na základních školách) a kultury jako takové.

Nicméně na konci 20. století vznikají různé romské kulturní a vzdělávací spolky, politické strany, které usilují o romskou emancipaci v české společnosti. Navzdory tomu i v posledních letech vlna odporu vůči romské komunitě příliš neklesá a to ani ve vrcholné české politice. Mnoho českých politiků a političek se netají svým xenofobním slovníkem proti Romům a někdy dokonce sahají i, z hlediska lidskoprávní etiky a mezinárodního práva, ke krokům, které hraničí s apartheidem⁹.

Multikulturalismus v ČR tedy nemá příliš dlouhou historii a dle mého názoru je zcela na počátku. Je otázkou, jakou cestu si vybereme a kterou budeme podporovat a věřit v ni, že je to ta správná.

⁹ Apartheid – rasová segregace, označující zejména rasistickou politiku takzvaného odděleného soužití obyvatel různých ras. Výraz pochází z holandštiny a znamená oddělení či odloučení. První doložené užití tohoto slova pochází z projevu Jana Smutse z roku 1917. Apartheid byl oficiální politikou v Jihoafrické republice v letech 1948 – 1990. U nás tyto znaky dokazuje například instalace betonové zdi v Matiční ulici v Ústí nad Labem nebo nedávné *deportace* Romů ze Vsetína na základě rozhodnutí tehdejšího starosty a místopředsedy vlády ČR Jiřího Čunka.

2. Multikulturalismus, kulturní pluralismus, integrace

Na téma multikulturalismus, popřípadě kulturní pluralismus, bylo napsáno poměrně mnoho knih, analýz nebo studií. Jak jsem se již zmínil v kapitolách předchozích, u nás je multikulturalismus fenomén relativně nový – posledních let a tak logicky lidí, kterých by bylo mnoho a kteří se tímto tématem hlouběji zabývají a publikují je velmi málo. Za zmínku stojí Pavel Barša, který patří mezi významné osobnosti, publikující a pracující v oblasti multikulturalismu. Jan Průcha, který se zabývá především edukací nebo Jiří Přibáň.

Multikulturalismus může být obecně definován jako „myšlenkový a politický směr, který zastává stanovisko, že v jednom demokratickém státě mohou společně žít nejen jednotlivci, ale i skupiny s různou kulturou a zdůrazňuje prospěšnost kulturní rozmanitosti pro společnost a stát“¹⁰. Definicí je ale vícero, pojďme se tedy podívat, jak multikulturalismus vnímají autoři některých známých publikací na toto téma.

Podle Barši neměla mimoevropská migrace v novověku - i když v určité míře vždy existovala - většinou vliv na sebedefinici evropských národů, a není tudíž zahrnuta v jejich kolektivním vědomí jako něco běžného¹¹.

Principem multikulturalismu je důsledné uplatnění liberálně-demokratických ideálů, které vede k zohledňování těch, kteří doposud byli z domněle univerzální svobody, rovnosti a solidarity vyloučení. Kulturně-skupinová identita nemá být důvodem či výrazným rysem vyloučení. Multikulturní přístup vyžaduje skupinovou identitu zohlednit, "zajistit její veřejné kulturní uznání, podporovat sociálně-ekonomický vzestup jejích nositelů, zavádět politické procedury, zajišťující jejich občanskou rovnost a participaci na rozhodovacích procesech"¹².

Multikulturalismus má ale ještě silnější podobu, kterou formuloval Lord Parekh jako program pro britskou společnost. Tvrdí, že veřejná sféra má být pluralitní - většinová kultura se má být schopna sama proměňovat na základě podnětů přicházejících od menších skupin, které už nebudou svou identitu pěstovat pouze jako

¹⁰ WIKIPEDIE, *otevřená encyklopedie* [online] 2010 [cit. 15-06-2010] Dostupné z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Multikulturalismus>>

¹¹ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999, str. 347

¹² Tamtéž, str. 347

svou osobní věc, ale vystoupí s ní na veřejnost. Multikulturní integrace předpokládá pohyb a přizpůsobení na obou stranách. Většinová společnost musí nejen uznat menšiny, ale uvolnit jim část veřejného prostoru a menšiny uznat jako části sebe sama. Menšiny musejí zase respektovat základní principy liberální společnosti, především individuální svobodu svých příslušníků.¹³

Zastánci slabé verze multikulturalismu (např. John Rex) tedy nepopírají, ale naopak předpokládají existenci silné, společně sdílené veřejné kultury, se kterou se mohou občané identifikovat. K zapojení do společnosti i k sociální mobilitě jsou třeba jazyk, kulturní přehled, vzdělání a kvalifikace, které jsou poskytovány národním vzdělávacím systémem, jehož jádrem je jedna vysoká kultura. Stát by měl tolerovat a podporovat rozvoj skupinových kultur a imigrační komunity zase musejí přijmout jazyk hostitelské země, respektovat právo a umožnit vzdělávat své děti v národním vzdělávacím systému¹⁴.

Pojem, termín, který hluboce s multikulturalismem souvisí je *integrace*. Integraci můžeme chápat tak, že poznání a postupné přijetí majoritní kultury hostitelské země je etnikem považováno za důležité, ale rovněž je zde výrazná snaha udržet si kulturu vlastní (včetně vlastního jazyka). Tím pádem může integrované etnikum dosáhnout sociální inkluze¹⁵ i v majoritní společnosti a tím získá dvojí kulturní identitu.

Integrace se uskutečňuje na mnoha úrovních společenského života. Tyto úrovně je možno uchopit pomocí formulací tzv. dimenzí integrace. Dimenze integrace obsahují podle Bauböcka podmínky, které - ať jsou formulovány jakkoli a je jich více či méně - musejí být pro relativní úspěch integrace aspoň do určité míry splněny všechny. Dimenze integrace lze také popsat jako úrovně, na kterých mohou příchodci získávat účast na životě přijímající společnosti. Dimenze jsou podle Bauböcka vhodné ke zkoumání integrace imigrantů¹⁶.

¹³ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s., citace Parekh, B., strana 228

¹⁴ Tamtéž, strana 226 – 227

¹⁵ Sociální inkluze – sociální začlenění, proces začleňování dané skupiny lidí do majoritní společnosti.

¹⁶ BAUBÖCK, R. *The Integration of immigrants*. Council of Europe, 1994. dokument CDMG

Barša rozlišuje tyto dimenze integrace: občansko-politickou, sociálně-ekonomickou a kulturní.¹⁷ Heckmann dimenze formuluje podobně a hovoří o integraci strukturní, kulturní, sociální a přidává ještě identifikační.¹⁸

Na strukturní (občansko-politické) rovině jsou obvykle jako hlavní podmínky integrace uváděny: nabývání práv imigranty, naturalizace, možnost a podpora jejich politické participace. Oblast ekonomické aktivity, přístup na pracovní trh, ale i aspekty mobility a přístupu k pozicím a statusům řadí Heckmann také ke strukturní integraci. Jiní autoři (např. Barša 1999; Bauböck 1994; Musterd 2003) spíše tuto oblast formulují samostatně jako sociálně-ekonomickou dimenzi integrace. Sociální participace se netýká pouze účasti na ekonomickém životě, ale i účasti ve spolcích, sousedské komunitě či dalších formálních a neformálních uskupeních. Bauböck pod "sociální participací" rozumí účast imigrantů ve všech oblastech občanské společnosti. Této účasti má být dosaženo tak, že bude imigrantům zajištěno základní sociální minimum, vzdělání a bydlení, že se nedostanou do vztahu totální závislosti a že jim bude dostupný běžný společenský život (tedy že nebudou uzavřeni v ghettech). Mezi imigranty a zástupci majority mají existovat sociální vztahy a kontakty; součástí integrace je ale zároveň i udržování komunit imigrantů. Musterd (2003) považuje za důležité odděleně formulovat účast na vzdělávání a účast na trhu s bydlením. Sféra identifikační integrace zahrnuje oblast subjektivních pocitů imigrantů ze vztahů k zemi, ze které pocházejí, a vytvoření pocitu přináležitosti k nové zemi a společnosti, ve které se usadili.

Tyto dimenze integrace mohou být prakticky ovlivňovány všeobecnými nástroji integrace, jako jsou např. vzdělávací systém, státní nástroje sociálních služeb, přístup ke zdravotním službám a speciálními politikami vůči migrantům – vytváření nových institucí, které řeší pouze agendu související s imigrací; politiky posilující rovnost - antidiskriminační opatření, afirmativní akce, podpora rovných příležitostí. Představa způsobu integrace společnosti je určující pro uplatňování jednotlivých nástrojů - podle toho, jakou má společnost představu o sociálním umístění imigrantů a jejich možnosti trvale v zemi žít, bude volit nástroje politiky vůči nim.

¹⁷ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s., strana 231

¹⁸ HECKMANN, F. Integration policies in Europe: National differences and/or convergence? EFFNATIS Working paper 28. European Forum for Migration Studies, Institute at the University of Bamberg. November 1999. University of Bamberg, 1999

Pojem integrace je často charakterizován jako těžko uchopitelný, víceznačný a mnohaúrovňový (Bauböck 1994; Heckmann 1999; Korac 2003). Reiner Bauböck uvádí dvě základní interpretace pojmu integrace. První z nich charakterizuje stav nějakého systému a vztahuje se k jeho vnitřní soudržnosti. Systémem je myšlena jak společnost, tak menší celek, které jsou složené z množství osobitých jednotek nebo prvků. Druhá interpretace pak uvažuje změnu stavu, a to vstup jednotky do systému nebo rozšíření systému tak, že inkorporuje externí prvky nebo jednotky - vždy jde o vstup nebo začlenění nových jednotek, které se stanou součástími přispívajícími k sebe-udržovacím operacím rozšířeného systému.¹⁹ Vstupující jednotkou nemusí být vždy pouze jednotlivec - v případě integrace imigrantů může jít jak o jednotlivé osoby, tak o skupiny migrantů. Slovo "integrace" má podle Bauböcka pozitivní konotaci. Znamená, že integrovaná společnost je dobře uspořádaná, a dále předpokládá, že vstup jednotlivců nebo skupin existující systém neohrozí. Transformace způsobená vstupem nových prvků totiž povede opět k integraci společnosti.

Friedrich Heckmann uvádí tři možnosti, jak slovu "integrace" rozumět: jako vytváření nové struktury z jednotlivých částí, jako zlepšování vztahů v rámci struktury a jako přidávání jednotlivých prvků nebo částí struktur do existujících systémů, se kterými se propojí a vytvoří celek²⁰. Integrace je proto podle Heckmanna stejně tak proces propojování prvků, jako výsledný stupeň propojenosti celku. Integraci jednotlivců nebo skupin přichozích osob je proto třeba nahlížet skrze způsob jejich začlenění do existujících struktur a skrze typ a kvalitu propojení těchto nových populací s existujícím systémem socio-ekonomických, legálních a kulturních vztahů.

Pojem integrace obsahuje i normativní předpoklady o tom, jaký je nebo by měl být sociální řád.²¹ Promítají se do něj hodnoty sdílené přijímající společností, které určují jak podobu a podmínky vnitřní soudržnosti, tak způsoby, které jsou legitimní pro její změnu. Na základě těchto předpokladů či normativních standardů o řádu ve společnosti - ať stabilních, nezpochybňovaných, nebo průběžně vyjednávaných a vystavených výzvám - se v jednotlivých imigračních zemích ustavuje a někde i formuluje strategie vůči přistěhovalcům. Z této strategie pak vycházejí i konkrétnější

¹⁹ BAUBÖCK, R. The Integration of immigrants. Council of Europe, 1994. dokument CDMG

²⁰ HECKMANN, F. Integration policies in Europe: National differences and/or convergence? EFFNATIS Working paper 28. European Forum for Migration Studies, Institute at the University of Bamberg. November 1999. University of Bamberg, 1999

²¹ BAUBÖCK, R. The Integration of immigrants. Council of Europe, 1994. dokument CDMG

definice integrace imigrantů a podoby promítnutí těchto strategií do procesů a nástrojů práva nebo sociální politiky.

Pro vyjádření celého komplexu přímých i nepřímých integračních nástrojů, které společnosti používají k zachování sociálního řádu a kterými přispívají k sociální definici postavení imigrantů ve společnosti, se užívá termín "způsob integrace" (*mode of integration*) nebo "způsob národní integrace".²² Pavel Barša užívá termín "národní integrace" a zdůrazňuje skutečnost, že se tato integrace netýká pouze skupin imigrantů či skupin definovaných etnicky nebo národnostně, ale i na jiném základě. Tyto skupiny se pak "roztavují" ve společnostech politicky organizovaných do národních států.²³ I u tohoto termínu narážím na potřebu stále držet na paměti, že jde zároveň o integraci jako proces a soudržnost jako stav. Dále zde podle mého může zavádět určité intuitivní pozitivní porozumění slovu "integrace", které může znamenat, hrubě řečeno, nastolení harmonie a spravedlnosti - a ne jen přetrvání systému po transformaci. "Způsobem integrace" se míní podoba a způsob zajišťování soudržnosti společnosti - a některé tyto způsoby nejsou vůbec integrační v tom intuitivně pozitivním smyslu, ale asimilační nebo vylučující ty, kdo se chtějí nově zapojit do života společnosti.

Způsob integrace a přístup k imigrantům vychází jak z historie každého státu, tak z již zmíněných normativních předpokladů o sociálním řádu. Je ovlivněn tradicí, národní sebedefinicí, migrační zkušeností států nebo jejich současným politickým směřováním, členstvím v nadnárodních celcích nebo směřováním vnitřních reforem. Různé způsoby integrace znamenají uplatňování různých politik a nástrojů, které jsou určeny pro celou společnost nebo pouze pro migranty. Nástroje integrace imigrantů jsou od způsobu národní integrace odvozené a v jeho rámci i hodnocené - například asimilační nebo segregační nástroje nemusejí být považovány za dezintegrační, pokud tyto nástroje odpovídají idejím zásadním pro představu o vnitřní soudržnosti a podobě přijímajících společností.

Jedním z důležitých rozdílů ve způsobu integrace je skutečnost, zda se uvažuje o začlenění nově příchozích do existujících struktur, které zůstanou spíše nezměněné, nebo zda se předpokládá určitá změna jak na straně imigrantů, tak většinové společnosti.

²² HECKMANN, F. Integration policies in Europe: National differences and/or convergence? EFFNATIS Working paper 28. European Forum for Migration Studies, Institute at the University of Bamberg. November 1999. University of Bamberg, 1999

²³ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999, strana 209

Rozdíly v přístupech společností vůči imigrantům lze formulovat buď obecně, nebo za pomoci existujících příkladů v jednotlivých státech. Bauböck hovoří o monolitických společnostech na jedné straně a pluralitních společnostech na straně druhé. Zatímco první druh společností spíše tíhne k důrazu na jednostrannou akceptaci dané sociální struktury, pluralitní společnosti podporují adaptaci obou částí společnosti - příchozích i majority. Integrace v takových společnostech není ani symetrická, ani věcí kompromisu, ale spíše vede k vytvoření nové formy občanství i sociální a kulturní integrace.²⁴

Pavel Barša vytvořil nový model způsobů národní integrace, který staví na srovnání už existujících modelů. Lze ho formulovat jako doporučení pro imigrační státy. Důsledný asimilacionismus představuje podle Barši francouzský model. Francie sice uznává pobyt imigrantů na svém území, legálně dokonce dává poměrně snadnou možnost naturalizace, ale vyžaduje asimilaci, tedy vzdání se skupinových odlišností (například tzv. šátkový zákon). Na opačném pólu osy z hlediska respektování skupinových odlišností stojí pluralismus Velké Británie. V Británii je uplatňován způsob integrace, který Barša nazývá kulturním pluralismem - je připouštěna, respektována a zohledňována odlišnost, v případě potřeby jsou uplatňována antidiskriminační opatření. Práva jednotlivců jsou spjata s jejich příslušností k určité skupině, která pak obhájí své kolektivní nároky. Pluralismus předpokládá jistou míru osvojení většinové kultury. Někdy se nelze úplně vyhnout jisté hierarchizaci, a tak to nakonec bylo v dějinách Velké Británie, kdy byla dána jasná hierarchie majoritní kultury a kultur ostatních. Německo představuje model přechodné (a podle některých permanentní) diferencované inkorporace. Odlišnost imigrantů je chápána jako nepřekročitelná překážka integrace - imigranti a jejich skupiny se mohou zapojit do společnosti v ekonomické oblasti, stát dokonce podporuje udržení jejich kultury, ale to vše má být pouze přechodné a má být zakončeno odchodem imigrantů ze země²⁵.

K integraci do společnosti patří jedna důležitá složka, kterou teoretické studie často nezmiňují - a to je subjektivní pocit integrovanosti. Korac²⁶ kritizuje, že integrace imigrantů je často v literatuře i politické praxi pojmána jako "top-down" proces, tedy jako uplatňování či nařizování konkrétních nástrojů sociální politiky a práva, aniž by se reflektovalo, jak integraci vnímají sami imigranti. V kapitole o konceptualizaci integrace

²⁴ BAUBÖCK, R. The Integration of immigrants. Council of Europe, 1994. dokument CDMG

²⁵ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s.

²⁶ KORAC, M. Integration and how we facilitate it: A comparative study of the settlement experiences of refugees in Italy and the Netherlands. Sociology, 2003

je to také viditelné: prostor věnovaný subjektivnímu vnímání integrace, a to ze strany majority i ze strany imigrantů, je malý. O majoritě a jejím "pocitu" z imigrantů se nehovoří vůbec. Pocit integrovanosti imigrantů uvádí jako důležitý Heckmann²⁷.

Přitom tato dimenze je z hlediska našich imigrantů považována za důležitou a je v rozhovorech s nimi často výrazně zastoupená. Často zmiňují důležitost toho, že společnost imigranty "přijme", že oni pocítí šanci či nabídku na život v české společnosti. Pocit integrovanosti závisí podle odborníků na naplnění všech uvedených dimenzí integrace, ale zejména té sociální. Ta totiž také ovlivňuje osobní přístup imigrantů k integraci a subjektivní vnímání sebe sama v přijímající zemi. Pro imigranty je důležité, jak definují, kde jsou doma.

Důležité pro pocit integrovanosti je nalezení subjektivního vztahu k nové zemi pobytu a zároveň vyrovnání se se vztahem k zemi původu. Imigranti uvažují často o domově a o tom, že by se tam chtěli vrátit, a proti tomu staví důvody, proč chtějí zůstat v *nové zemi*. Je to spíše psychologická otázka, jejíž zodpovězení ale ovlivňují možnosti, které imigranti mají v přijímající zemi, a to možnosti zákonné i neformální.

²⁷ HECKMANN, F. Integration policies in Europe: National differences and/or convergence? EFFNATIS Working paper 28. European Forum for Migration Studies, Institute at the University of Bamberg. November 1999. University of Bamberg, 1999

3. Multikulturalismus, interkulturalismus

3. 1 Tolerance a respekt, cesta k vzájemnému soužití

V předchozí kapitole jsem se snažil popsat pojem multikulturalismus především v souvislosti s integrací a to z hlediska přistěhovalectví – imigrantů, kteří mají zájem strávit svůj život v zemi, která se pravděpodobně nedá zcela definovat jako jejich rodná. Jak již bylo nastíněno, jsou různé pohledy a názory na to, jak k tomu nejlépe dospět. V této nastiňuji, jakým způsobem se s tím snaží *moderní* společnosti vypořádat včetně té naší, ale také o překážkách a možných problémech, které jednotlivé metody provázejí. V kontextu jde hlavně o jejich přijetí majoritní společností. Což souvisí s tolerancí a vůbec se snahou o porozumění těch *ostatních*.

Samozřejmě, že v současné době se u nás mluví v souvislosti s multikulturalismem zejména s národnostními skupinami, tedy s přistěhovalci z jiných zemí, popřípadě částí Země. Je těžké je zcela pominout. Považuji za důležité, aby byl čtenář seznámen s příklady největších přistěhovaleckých skupin u nás. Je třeba si uvědomit, že v současné době v Evropě stále sílí přistěhovalectví z čím dál většího počtu zemí, které například pro nás byly ještě před nedávnem velmi exotické. Zvláště pro nás v České republice. Česká republika je členem EU, je členem zemí OECD a tak se rovněž začíná řadit mezi země, které jsou pro migranty zajímavou a pro budoucnost jejich žití vhodnou destinací. Na druhou stranu si ale Česká republika prošla poněkud jinou historií za posledních 50 let, než tomu bylo v zemích *staré* EU. U nás prozatím jde především o národnostní menšiny, které zasahují hlouběji do historie, než je právě těch zmíněných 50 let, kdy Evropu zavalila první velká vlna přistěhovalců z exotických dálek.

Zde je možná důležité uvědomit si více historický vývoj České republiky z hlediska národnostního složení českých zemí v letech 1921 až 2001, viz. tabulka:

Struktura obyvatelstva podle národnosti v letech 1921 až 2001 (v %)

národnost	česká¹⁾	slovenská	polská	maďarská	německá	ostatní vč. nezj.
1921	67,6	0,2	1,0	0,1	30,6	0,6
1930	68,4	0,4	0,9	0,1	29,5	0,7
1950	93,8	2,9	0,8	0,1	1,8	0,6
1961	94,3	2,9	0,7	0,2	1,4	0,6
1970	94,5	3,3	0,7	0,2	0,8	0,5
1980	94,6	3,5	0,6	0,2	0,6	0,5
1991	94,8	3,1	0,6	0,2	0,5	0,9
2001	94,2	1,9	0,5	0,1	0,4	2,8

1) V letech 1991 a 2001 včetně národnosti moravské a slezské

Vývoj chápání národnosti na území českých zemí

- Průzkum národnostního složení obyvatelstva českých zemí se provádí od roku 1880. Zjišťování národnostní příslušnosti bylo podobně jako dnes součástí soupisu obyvatel. Jako rozhodující pro určení národnosti byla obcovací řeč.
- Po vzniku samostatné Československé republiky při prvním sčítání lidu v roce 1921 byla národnost definována jako kmenová příslušnost, jejímž hlavním znakem byl zpravidla mateřský jazyk. Všeobecně byla před druhou světovou válkou vazba jazyka a národnosti velmi významná. Nepřipouštělo se uvádění více národností.
- Po válce už národnost na jazyk vázána nebyla. Národnost byla definována jako příslušnost k národu, s jehož kulturním a pracovním společenstvím je sčítaná osoba vnitřně spjata a ke kterému se hlásí. Při pozdějších sčítáních lidu už bylo ponecháno na každém jednotlivci, aby národnost zapsal podle svého přesvědčení.
- Další významný přelom nastal při prvním sčítání lidu po listopadu 89 v roce 1991. Sčítání dalo lidem po dlouhých letech možnost svobodně vyjádřit své postoje, což se projevilo v otázkách národnosti a náboženského vyznání. Kromě jiného se objevila možnost uvádět národnost moravskou a slezskou, případně československou. Sčítací archy umožňovaly zápis národnosti zcela bez omezení. Jak ukázal další vývoj,

vysoké počty osob s moravskou národností při sčítání v roce 1991 odrážely víceméně atmosféru ve společnosti, nikoliv trvalý postoj občanů.

Největší zahraniční národnostní menšinou je slovenská, která má největší zastoupení na Ostravsku a v severních Čechách.

Také tu existují oblasti s polským obyvatelstvem (Ostravsko) a s německým obyvatelstvem (okolí Sokolova). Další menšiny se vyskytují pouze na regionální úrovni jako například Rakušané, Maďaři, Ukrajinci, Vietnamci, Rusové, Srbové, Řekové nebo Slovinci.

Národnost jako příslušnost k určitému národu je v současném světě chápána ve dvojím smyslu pojmu národ:

1) *Národ ve smyslu etnickém je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím.*

2) *Národ ve smyslu politickém je prostě soubor občanů určitého státu, tedy soubor osob se státní příslušností tohoto státu.²⁸*

Z tabulky je poměrně dobře zřetelné, že za posledních 50 let se na našem území, včetně tehdejšího Československa, poměrně zúžil procentuální podíl národnostních menšin. Zřejmé je to především u Němců. Naopak u *ostatních* národnostních menšin procentuální podíl od roku 1991 prudce stoupá.

Z tohoto je patrné, že i Česká republika od 90. let, tedy od změny vládního režimu, otevření hranic a ke snaze přechodu k demokratickým hodnotám láká i více přistěhovalců z cizích zemí. I Česká republika je tedy nucena začít pracovat s multikulturní koncepcí státu více, než kdykoliv předtím.

Výraz *národnostní menšiny* bývá užíván k tomu, aby bylo možno zařadit pod jeden stručný „střešní termín“ všechny typy a kategorie etnických společenství s výjimkou státních národů na vlastním teritoriu, tedy (a) jak „malá etnika“ nedisponující vlastním národním státem, tak (b) části velkých státních národů sídlící na

²⁸ PRŮCHA, J. Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum, ISV nakladatelství Praha, 2001, str. 23

území jiného státu, resp. (c) specifické případy na pomezí etnografické či sociální skupiny aj.²⁹

Samozřejmě, že taková imigrace do kteréhokoliv státu s sebou nese i určitá rizika a s tím související problémy. Pokud se daný stát nezačne efektivněji zabývat multikulturalismem ve chvíli, kdy je terčem imigrace z různých koutů světa, může to mít velmi negativní důsledky. Celkově je potřeba vnímat v této souvislosti několik aspektů, které by měla většinová společnost v zemi, která se stává kulturně pluralitní a zároveň se snaží o multikulturní přístup, splňovat. Jedním z takových aspektů je tolerance. Členské státy UNESCO se 16. listopadu 1995 dohodly a vyhlásily deklaraci principů tolerance, ve které je pojmána především jako „aktivní přístup podnícený uznáním univerzality lidských práv a základních svobod ostatních lidí. V praxi tolerance neznamena tolerovat sociální nespravedlnost či vzdát se svého přesvědčení. Znamená, že každý má svobodně mít své přesvědčení, a akceptovat, že jiní mají také svoje“.³⁰

Tolerance je v tomto kontextu často spojována s rasismem a xenofobií. Obojí je staré jako sám člověk. Už i Aristoteles popsal obyvatele severní Evropy jako udatné, ale hloupé, Asiaty jako chytré, ale zbabělé a inteligenci i udatnost připsal pouze Řekům.³¹ Nerad bych však zabředl do polemiky o lidských rasách. Celkově si myslím, že rasová podstata člověka je pouze záminkou k netoleranci a diskriminaci lidí. Dělení lidstva na rasy³² je spíše společenským a kulturním fenoménem bez hlubšího biologického oprávnění, a nesmí být proto nikdy zneužíváno k diskriminaci jedné skupiny skupinou jinou.³³

Problematika xenofobie, intolerance a do jisté míry i rasismu³⁴ úzce souvisí s řešením novodobé migrace a s postojem k uprchlíkům, kteří žádají v jiném státě o

²⁹ PRŮCHA, J. Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum, ISV nakladatelství Praha, 2001, str. 25

³⁰ VÝCHOVA, VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURA VE VZTAHU K NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM. *Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám : mezinárodní konference ; 3. setkání národnostních menšin ; 22. setkání Hnutí R ; 13.-14. listopadu 2003.* sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. 1. vyd. Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. str. 383

³¹ ŠÍŠKOVÁ, T., ed. Výchova k toleranci a proti rasismu, 1998 Portál, str. 29

³² Rasy (plemena) jsou velké skupiny lidí s podobnými tělesnými znaky, které jsou dědičné, vytvořily se vlivem přírodního prostředí a vznikly původně v určitých geografických teritoriích: europoidní plemeno v Evropě a na Blízkém východě, negroidní plemeno v Africe, mongoloidní plemeno v Asii. (Průcha, 2001)

³³ ŠÍŠKOVÁ, T., ed. Výchova k toleranci a proti rasismu, 1998 Portál, str. 32

³⁴ Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém). (Průcha, 2001)

azyl. Stát v zásadě řeší tyto otázky vytvářením legislativního rámce, včetně přistoupení k příslušným mezinárodním dohodám. Tento rámec však musí být tak pevný, aby zadržel nežádoucí jedince, a tak volný, aby jím prošli všichni, kdo to skutečně potřebují. Na problém azylantů by měli být připraveni i občané majoritní společnosti, aby svým chováním přispěli k jejich rychlejšímu začlenění do běžného života.³⁵

Na základě postoje majoritní skupiny k přítomným menšinám rozlišují někteří odborníci společnosti s multikulturním a interkulturním³⁶ charakterem. Multikulturní společnost je tvořena přítomností různých etnických, sociálních a náboženských skupin. Menšiny v multikulturní společnosti jsou spíše pasivně tolerovány než ceněny a rovnoprávně akceptovány. Více než o interaktivní komunikaci a vzájemné předávání zkušeností se zde hovoří o asimilaci a integraci podle měřítek majoritní skupiny. Interkulturní společnost naproti tomu aktivně podporuje vzájemné vztahy mezi majoritou a menšinovými skupinami. Základními stavebními kameny interkulturní společnosti je respekt k odlišnostem, vzájemná tolerance, rovnost příležitostí, konstruktivní řešení konfliktů a aktivní úsilí o vyvarování se negativních předsudků a stereotypů.³⁷

Jinak řečeno multikulturní znamená pouze koexistenci alespoň dvou kultur (sociokulturních skupin) vedle sebe, ale neimplikuje jejich vzájemné vztahy.

Interkulturní zahrnuje mezikulturní vzájemnost, vzájemné interakce a vztahy odlišných sociokulturních skupin.³⁸

Jedním z nástrojů, jak pracovat s multikulturní, potažmo interkulturní společností je vzdělání a výchova v tomto směru. Výchova, vzdělávání – hranice mezi těmito pojmy je u nás více či méně umělá. Skutečnost pravděpodobně nejlépe vystihuje anglický pojem *education*, což lze přeložit jako výchova a vzdělávání, popř. pedagogiku. Průcha používá zdomácněle pojem *edukační činnost*.³⁹

³⁵ ŠIŠKOVÁ, T., ed. Výchova k toleranci a proti rasismu, 1998 Portál, str. 36

³⁶ Interkulturalismus přichází koncem padesátých let dvacátého století v USA, kde vyšlo několik odborných prací které se zabývaly daným fenoménem a komunikací napříč kulturami. Podnětem byla hlavně druhá světová válka, kdy do USA emigrovala velká spousta lidí. USA jsou ale odjakživa multikulturní společností, vždy se zde setkávali lidé z různých částí světa, kteří se zde usadili a začali pracovat a žít. Ve Spojených státech se v devadesátých letech rozšířil velmi zajímavý názor, že na příslušníky cizích kultur a národů je nutno nahlížet jako na zdroj vlastního obohacení.

³⁷ ŠIŠKOVÁ, T., ed. Výchova k toleranci a proti rasismu, 1998 Portál, str. 33

³⁸ ŠVIGALOVÁ, D. Úvod do multikulturní výchovy, 2007, Liberecké romské sdružení, str. 26

³⁹ Tamtéž, str. 27

3. 2. Národnostní skupiny v ČR

V této podkapitole bych se pokouším popsat, případně srovnat největší národnostních skupiny v naší republice. Jde o již zmíněnou Vietnamskou skupinu, dále Ukrajince a sousedy ze Slovenska, kteří ještě donedávna společně s námi tvořili jednu republiku. Závěr podkapitoly je zaměřen na Romskou komunitu.

Slováci

Slováci žijí na území ČR daleko déle, než byla existence společné země – Československa. Migraci mezi oběma národy můžeme přisoudit politickým, hospodářským nebo sociálním podmínkám dané země. Spojením obou republik se ale vytvořila zcela odlišná půda pro oboustrannou migraci, než tomu bylo před tím. Odborná veřejnost rozlišuje tři hlavní proudy přílivu Slováků do Česka v minulém století. První anebo také jinak nazýván výchozí se považoval za zásadní k osídlování česko-německého pohraničí v letech 1945 – 1947. Hned na první navazuje druhý migrační proud, který ale už neměl tak vyhraněné příčiny. Jeho hlavní směry se zachovaly do roku 1950. Lze o něm říct, že byl méně živelný, kdy po únorovém převratu 1948 vyvolala politicko – strategická koncepce výhledové „socialistické industrializace“ novou vlnu tzv. Průmyslových migrací, kterou můžeme považovat za třetí etapu zmíněného migračního vývoje. Určitou úlohu během této migrace hrála i migrační politika tehdejšího ČSSR. Odchodem pracovníků ze Slovenska do Česka se mělo snížit tehdejší přelidnění slovenské vesnice a pracovní migrace Slováků ze západního Slovenska měla přispět k industrializaci samotného Slovenska. Spousta Slováků tak tehdy přišla do českých podniků na zaškolení, na získání pracovních návyků a kvalifikace. Ti se poté vraceli opět zpátky na Slovensko, kde společně s českými kolegy rozběhli výrobu ve slovenských průmyslových podnicích. Poslední a celostátně preferovaný migrační trend průmyslové migrace směřoval do nejvíce rozvinutých průmyslových oblastí. Zpočátku tomu byla hlavně severočeská uhelná oblast a Ostravsko. Později se tyto oblasti rozšířily na další. Specifický a regionálně podmíněný tradičním stykem v bezprostředním sousedství charakter měly migrace na moravsko – slovenském pomezí a mezi Ostravskem a severozápadním Slovenskem. Opravdový příliv Slováků do Česka byl ve skutečnosti ještě větší, než vyjadřovala migrační bilance, neboť v sobě zahrnoval poměrně vysoký počet dojíždějících za prací.

Odhaduje se, že v 50. a 60. letech se takový počet permanentních migrantů a dlouhodobých „brigádníků“ na desetitisíce jednotlivců. Typickými oblastmi takových vyjížděk za prací ze Slovenska byly například Kysuca, Orava a Slovenské kopanice v Bílých Karpatech.

Po revoluci v 90. letech se výrazně změnily motivy stěhování. V době Mečiarova režimu vzrostla převážně migrace vysokoškolsky vzdělaných lidí, umělců, politiků a novinářů, kteří opouštěli zemi z politických důvodů.

Slovenská menšina, stejně tak jako i komunita slovenských migrantů je v současnosti druhá kvantitativně nejpočetnější po Ukrajincích. Dle statistických údajů bylo ke dni 30. června 2008 na území ČR 24 981 Slováků s trvalým pobytem.⁴⁰ Nicméně první místo si udržují svou početností v kategorii zaměstnaných. Slováci tvoří cca 70% zaměstnaných cizinců ze všech států EU. Rovněž jsou nadále na prvním místě, jako cizincům, kterým bylo uděleno české občanství.

Nejvíce je Slováků v Praze a také v Brně a Ostravě. Vzhledem k naší společné historii mají Slováci speciální postavení. Po rozdělení Československa mohli občané SR žijící trvale na území ČR požádat o české státní občanství. Specifické postavení Slováků také reflektovaly legislativní podmínky. Některé z těchto výjimek pozbyly smysl po vstupu obou zemí do EU.

Mezi hlavní specifika současné migrace Slováků do ČR je jejich profesní a vzdělanostní struktura. Z původně migrujících dělníků a nekvalifikované síly začíná převažovat migrace inteligence a kvalifikované síly. Někteří odborníci dokonce varují před tzv. *drain brain* (doslova *odtok mozků*), který se již nyní údaně začíná projevovat ve zdravotnictví a vědě.

Zvláštní skupinou migrantů jsou také slovenští studenti. Významným mezníkem byl pro ně rok 1999, kdy byly slovenským studentům uděleny stejné podmínky, jako studentům českým. Od té doby byl zaznamenán prudký nárůst. Podle údajů Českého statistického úřadu, v akademickém roce 1998/1999 počet slovenských studentů dosahoval 1 150 osob. V roce 2002/2003 toto číslo dosáhlo již 6660 osob.

⁴⁰ Český statistický úřad, cizinci v ČR [online] 2010 [cit. 20-06-2010] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D0030DC67/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D0030DC67/$File/c01t01.pdf)>

Slováci prokazují v ČR kvalitativně dobré mezietnické vztahy s českou majoritou. To je dáno kulturní, jazykovou a geografickou blízkostí, jakož to i společnou česko-slovenskou historií (i nejen v letech 1918-1992). Kladné postoje vůči Slovákům potvrzují také výzkumy veřejného mínění, podle kterých Slováci již tradičně první místa obsazují v řebříčku sympatie.

Na území ČR jsou v podstatě dvě instituce, které se problematikou Slováků v ČR systematicky zabývají. Jsou to Slezský ústav SZM v Opavě a Obec Slováků v České republice.⁴¹

Ukrajinci

Migrace Ukrajinců do ČR má rovněž svojí dlouhou historii. O první přítomnosti Ukrajinců v Čechách a na Moravě se dozvídáme už v 16. a 17. století. V době, kdy začínali přicházet jako studenti nebo žoldáci. Intenzivnější migrace mezi Ukrajinou a českými zeměmi se odehrála po připojení Haliče a Bukoviny k habsburskému soustátí. V té době pobývala na českém území řada ukrajinských vojáků, důstojníků a současně i sezónních dělníků. Ke konci 19. století do Prahy a jiných velkých měst začali přicházet studenti a inteligence. Ukrajinská komunita se v na začátku minulého století projevovala jako velice aktivní v udržování a rozvoji své kultury. Rovněž podporovala snahu Ukrajiny o politickou nezávislost. Avšak německá, a zvláště potom sovětská okupace způsobily zánik ukrajinských spolků a rozvoj ukrajinské kultury v ČR se pozastavil až do roku 1989.

V důsledku zákazu působení ukrajinských organizací byla většina starších vln ukrajinských imigrantů nenávratně asimilována do majoritní společnosti.

Po pádu železné opony se otevřely hranice, jak na západ, tak i na východ. Československo se tak stalo poměrně atraktivní zemí pro imigranty, především z bývalého Sovětského svazu. V té době stále trvající špatná ekonomická situace Ukrajiny, geografická blízkost a relativně malé jazykové kulturní bariéry jsou těmi hlavními příčinami, proč se v současné době Ukrajinci reprezentují nejpočetnější skupinou ekonomických migrantů v ČR. Přičemž dočasná pracovní migrace Ukrajinců

⁴¹Sociologický webzin Socio web, Slováci [online] 2008 [2008-06-17] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=197&lst=117>>

mířících do ČR začíná mít charakter trvalé imigrace. Ukrajinci nejsou většinou nuceni emigrovat z vlastní země. Jejich motivace je především zlepšení životních ekonomických podmínek. Tedy imigrace za prací, studiem jejich dětí anebo i za nákupy či dovolenou.

Opomineme-li Slováky, představují Ukrajinci v ČR nejpočetnější migrační komunitu. Oficiální statistiky ukazují, že počet Ukrajinců oprávněných k přechodnému a trvalému pobytu v ČR každým rokem výrazně stoupá. Výjimkou z této rostoucí tendence byl pouze rok 2000, kdy vstoupil v platnost zákon o zavedení víz pro překročení českých hranic pro příslušníky tohoto státu. Nicméně, tato regulace nepříliš silně ovlivnila příliv ukrajinských migrantů. Podle statistik Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR ke konci roku 2004 pobývalo na území ČR celkem 254 294 cizinců, kteří vlastnili povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu. O něco více než 30% těchto osob mělo ukrajinskou státní příslušnost (78 263 osob). Ukrajinci žijí v ČR převážně na základě povolení k přechodnému pobytu. Povolení k trvalému pobytu, které je spojeno s automatickým povolením k zaměstnání, se v současné době podařilo získat o něco méně než pětina všech legálně dlouhodobě pobývajících Ukrajinců v ČR.

Současná ukrajinská migrace do České republiky má převážně ekonomický charakter. Není proto divu, že drtivá většina ukrajinských migrantů jsou ekonomicky aktivní. Ukrajinci v ČR disponují největším počtem pracovních povolení. Ovšem mezi všemi Ukrajinci, kteří vlastní povolení k dlouhodobému pobytu v ČR, není tím nejčastějším důvodem zaměstnání, ale participace cizince v právnické osobě a také podnikání. Taková tendence je charakteristická pro všechny cizince, na které se vztahuje vízová povinnost. Nejpravděpodobnějším vysvětlením tak zůstává dost komplikované a zdoluhavé zařizování příslušných dokladů k získání povolení k zaměstnání pro cizince. Současně i absence flexibility, která se projevuje v závislosti povolení k pobytu na povolení k zaměstnání. Pro zaměstnaného cizince to znamená, že rozvázání pracovního poměru má za následek prakticky okamžitou ztrátu nároku na povolení k pobytu.

Při posuzování počtu Ukrajinců v současné době pobývajících na českém území nelze opomenout ani etnické Ukrajince, kteří již získali české občanství. Poslední sčítání lidu podchytilo 22 112 osob, kteří se hlásí k ukrajinské národnosti. Ale pouze 5

385 osob mělo podle vlastních výpovědí české občanství, 166 nahlásilo, že mají dvojí občanství, a ostatní měli občanství převážně mateřské země.

Výše zmíněné oficiální statistiky absolutně nereprezentují rozsáhlou nelegální pracovní činnost na našem území. Dle odborných odhadů počet ilegálních migrantů na území ČR je minimálně stejný jako počet legálně zaregistrovaných. Boj s nelegální migrací je v současné době jednou z priorit migrační politiky v ČR. Jeho cílem je na jednu stranu prevence přílivů nelegálních migrantů a na stranu druhou také obrana proti nelegálnímu usidlování cizinců v zemi. Odborníci nemají jednotný názor na to, zda jsou restriktivní opatření zaměřená na vstup cizinců do země účinná. Neregulérnost ukrajinské migrace do ČR spočívá většinou v nelegálním zaměstnání nebo nelegálním pobytu na českém území po ukončení platnosti víza. Podle statistik Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie. Ukrajinci tvoří pouze zlomek těch migrantů, kteří nelegálně překračují českou státní hranici. Při kontrolních bezpečnostních akcích cizinecké policie a při pohraničních kontrolách při výjezdu z ČR jsou nicméně nejčastěji ti, kteří jsou odhaleni jako ti, kdo porušili pobytový režim. V této souvislosti se v ČR poslední dobou hovoří o možných regularizačních opatřeních a rovněž o nutnosti zjednodušení procedury zaměstnávání cizinců, včetně zavedení více represivních opatření vůči prostředníkům a zaměstnavatelům najímající cizince bez příslušných povolení.

Stejně jako ostatní cizinci, Ukrajinci jsou v ČR nejvíce koncentrováni v Praze a dalších větších městech. Navzdory tomu, Ukrajinci nemají tendenci uzavírat se do ghett nebo vytvářet geografické enklávy. V Praze sice jsou a vznikají další čtvrti, kde žije více Ukrajinců pohromadě, avšak výzkumy ukazují, že tento fakt je spíš dán umístěním levnějších ubytoven nebo blízkostí místa zaměstnání, nežli snahou bydlet takto pohromadě. Problematika formování územních etnických enkláv je v současné době spíše zajímavá pro české sociální geografy.

Do ČR za práci přicházejí Ukrajinci převážně ze západních regionů, především ze zakarpatské oblasti. V tomto regionu je největší procento nezaměstnanosti. Migrační pásmo se během posledních 15 let posunulo dále na východ Ukrajiny a v současné době se za výdělkem do Česka jezdí také z centrálních a dokonce východních částí této země. Naprostá většina Ukrajinců je v ČR zaměstnána v dělnických profesích nevyžadující ani

střední vzdělání. Názory výzkumníků na vzdělanost a kvalifikační struktury ukrajinských migrantů se tak liší.

Výzkumný tým doc. Drbohlava, který uskutečnil řadu „snow-bowlingových“ průzkumů, tvrdí, že důležitými atributy ukrajinských pracovních migrantů v ČR v současné době jsou jejich vysoká vzdělanost a kvalifikace v zemi původu a nepřiměřeně nižší postavení na trhu práce v Čechách (např. Drbohlav, Lupták, Janská, Šelepová 1999). Odlišný názor na vzdělanostní strukturu ukrajinských migrantů v ČR má například tým M. Horákové z MPSV (např. Horáková 2001; Horáková, Čerňanská 2001), která pomocí zatím jediného reprezentativního kvantitativního šetření zaměstnaných cizinců uskutečněného v roce 2001 zjistila, že pouze 17% zaměstnaných cizinců má základní vzdělání, 44% jsou vyučení, 27% má maturitu a 12% má vysokoškolské vzdělání. Tato zjištění nesvědčí o nadprůměrné vzdělanosti ukrajinských pracovníků a je velmi nepravděpodobné, že v ilegálním sektoru bude tato situace výrazně odlišná. Nejspíše je tento poměr podobný, anebo se dokonce můžeme domnívat, že v ilegálním sektoru jsou více vzdělaní zastoupeni v ještě menší míře.

Významným fenoménem, jak již bylo řečeno, je u ukrajinské pracovní migrace nelegální sektor. Časová délka a náročnost veškeré byrokracie, získání povolení a žádání o pracovní povolení a vízum, včetně nedostatku dostupných a srozumitelných informací nutí ukrajinské pracovníky k tomu, aby dávali přednost *jednoduššímu* způsobu vydělávání peněz. Parazituje na tom hierarchicky vybudovaná síť zprostředkovatelů a různých podnikatelů, okrádajících i bez toho nepříteliš bohaté nelegálně zaměstnané Ukrajince. Přispívá k tomu i velká poptávka po levné pracovní síle ve stavebnictví a nedostatek sankcí proti všem zaměstnavatelům, kteří nelegálně zaměstnávají své pracovníky.

Avšak ani oficiálně zaměstnaní Ukrajinci nejsou vždy bezproblémovou skupinou. Velká část ukrajinských pracovníků, kteří mají povolení k zaměstnání a pobytu v ČR, nenašla své zaměstnání samostatně, ale je zapojena do tzv. *klientského systému*. Pod tímto termínem se rozumí systém podnikatelů a zprostředkovacích firem, kteří organizují práci pro dělníky, obstarávají povolení k pobytu, samotné ubytování a občas dokonce i stravování.

Toto samo o sobě by ani nebylo tak zvláštní, pakliže by za takovou službu nebyla odměna polovina vydělaného platu a to buď po celou neomezenou dobu zaměstnání, anebo, méně často, na určitou dobu. Vystoupení z podobného podřízeného poměru pro zaměstnance je spojeno s prakticky okamžitou ztrátou nároku na práci a pobyt v ČR. Jsou známé například příklady, kdy zneužívání pracovníků je formou zatajení pracovní smlouvy, nevyplacení nemocenské dávky, zapírání zdravotního pojištění anebo nedodržení pracovních podmínek. Častou formou komunikace jsou rovněž i výhrůžky. Ne nadarmo některé neziskové organizace hovoří o vykořisťování cizinců na pracovním trhu.

Postoj české populace taktéž napomáhá tomuto systému. Dle některých výpovědí několika ukrajinských pracovníků, kteří se snažili – různě úspěšně – zařídit si práci v ČR (samostatně), Češi nejen často preferují levnou nelegální pracovní sílu, ale také jsou více nakloněny zprostředkovatelským agenturám než jednotlivcům, tedy jednotlivým ukrajinským pracovníkům.

Jedním z rysů manuálně pracujících Ukrajinců v ČR může být nepříliš vysoká úroveň znalosti cizích jazyků, která je částečně spojena se vzdělanostní strukturou migrační komunity. Nicméně, Ukrajinci žijící v ČR samozřejmě pocítují mnohem menší jazykovou bariéru, než kupříkladu Vietnamci. Jazyková a kulturní blízkost je pro Ukrajince v ČR na jednu stranu velkou výhodou, ale na stranu druhou je často nemotivuje zdokonalit se v českém jazyce. Jazykové nedostatky Ukrajinců částečně vysvětlují jejich dosti nízkou úspěšnost samostatně si zorganizovat práci a povolení k pobytu. A s tím je samozřejmě spojena i zvýšená tendence stávat se oběťmi již zmíněného "klientského" systému.

Nově přicházející Ukrajinci nežijí příliš bohatým kulturním životem. Volný čas většinou nemají, protože hodně pracují přesčas a také o víkendech.

Důležitou charakteristikou ukrajinské migrační komunity v ČR (ale i v dalších zemích), kterou nelze opomenout, je poměrně vysoká religiozita. Náboženství se poměrně často stává jednou z mála konsolidačních sil Ukrajinců v zahraničí. Jako výrazný důkaz toho, jak se návštěvy kostela stávají pro ukrajinské přistěhovalce nejen návštěvou bohoslužeb, ale také určitou společenskou záležitostí a často jedinou možností komunikovat se svými krajany, může posloužit, například, jeden ze dvou

nejpopulárnějších pražských kostelů mezi Ukrajinci: řeckokatolický kostel sv. Klimenta na Starém Městě a také pravoslavný kostel Zvěstování P. Marie na Albertově. Každý z těchto kostelů je nejen místem, kde se každou neděli schází do dvou set Ukrajinců, místem, kde lze slyšet ukrajinštinu a dozvědět se zprávy z Ukrajiny, místem, kde se příležitostně rozdávají ukrajinské časopisy, informační letáky a pozvání na ukrajinské kulturní akce.

Novodobá kvalifikovaná migrace z Ukrajiny zatím v ČR není příliš významná. Česká vláda svým usnesením ze dne 26. 9. 2001 schválila koncepci aktivního přístupu k řízení migrace a vymezila základní koncepční principy tzv. Aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků. Jako jeden z rozhodujících důvodů pro tento aktivní přístup k migraci posloužily výsledky projekce demografického vývoje ČR. V rámci této koncepce vznikl pilotní projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Záměrem projektu je usnadnění příchodu mladých kvalifikovaných odborníků ze zahraničí, kteří se v České republice usadí a integrují se do majoritní společnosti. V současné době zmíněný projekt je omezený na občany Chorvatska, Bulharska, Kazachstánu, Moldavska a Běloruska. Od začátku příštího roku se projekt otevírá pro občany Ukrajiny. Ovšem, vzhledem ke vzdělanostně-kvalifikačním předpokladům současné ukrajinské migrace do ČR je složité odhadnout, nakolik tento projekt ovlivní legislativní postavení většiny zástupců ukrajinské komunity. Ukrajinská migrace do ČR má v současné době stoupající trend, avšak, jak již bylo zmíněno, jedná se především o tzv. cirkulační pracovní migraci, která obsahuje významnou nelegální složku.⁴²

Vietnamci

Za oficiální počátek vietnamské⁴³ migrace do ČR, stejně jak i za počátek vzájemných vztahů obou zemí, lze považovat navázání diplomatických vztahů mezi tehdejší Československou socialistickou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou (VDR) roku v polovině minulého století. Vzájemné vztahy byly tehdy

⁴²Sociologický webzin *Socio web*, Ukrajinci [online] 2010 [17-06-2010] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=111>>

⁴³ Z právního hlediska státní příslušnosti pojmem Vietnamec je zde nazýván každý občan Vietnamské socialistické republiky. Z pohledu etnografického ve Vietnamu žijí příslušníci kolem 60 různých národností.

zahájeny shora a účelově. Československo potřebovalo více pracovní síly, a to zejména v pohraničí a spolupráce v rámci socialistického bloku nabízela relativně příznivé podmínky, Severní Vietnam potřeboval vzdělávat své pracovní síly. Pomineme-li politickou a společenskou atmosféru příjezdu vietnamských občanů do bývalého Československa a tedy rovněž jejich politickou motivaci, k příjezdu před rokem 1989 je motivovala kromě jiného možnost získání kvalitního vzdělání a kvalifikace a v neposlední řadě také zlepšení ekonomické situace a následné zlepšení společenského postavení ve Vietnamu.

Nejvyšší nárůst počtu Vietnamců v ČR můžeme zaznamenat mezi lety 1979 a 1985, kdy na základě mezinárodní dohody do Československa přijelo kolem 30–35 tis. vietnamských občanů, z toho dvě třetiny pracovaly v dělnických profesích. Jednalo se o především o žáky středních odborných učilišť, stážisty a praktikanty. Evidenci vietnamských občanů vedl každý zaměstnavatel v regionu. Vietnamští občané pracovali například ve Spolaně Neratovice, Frutě Mochov v Horních Počernicích, Blanických strojárnách ve Vlašimi, sklárnách Oloví na Sokolovsku atd. Jednotlivé studie o věnované vybraným skupinám vietnamských občanů v Československých podnicích jsou dostupné ve sbornících Etnologického ústavu.

V druhé polovině 80. let v důsledku politických rozhodnutí ČSSR nastal zvrát ve vzájemných vztazích, a tak se počet vietnamských občanů v Československu začal snižovat. Vietnam začínal provádět hospodářské reformy a vietnamské hospodářství se pomalu otevíralo cizímu kapitálu především z Japonska, Číny a Francie. Ovšem česká hospodářská politika tuto změnu příliš neregistrovala, odstoupila po roce 1989 od vzájemných dohod a smluv a přerušila téměř veškeré oficiální hospodářské styky.

Společenský i právní kontext Československa přispěl k tomu, že se většina vietnamských občanů musela vrátit do Vietnamu, nebo změnit účel a formu svého pobytu, aby zde mohla zůstat. Tento přelom na krátké období oslabil vzájemné vztahy dvou států, avšak nepřerušil migraci do ČR.

Podle údajů Českého statistického úřadu ke dni 31. 12. 2004 v ČR pobývalo celkem 34 179 Vietnamců. Sčítání lidu, domů a bytů provedené v roce 2001 podchytilo kolem 18 tis. vietnamských občanů, ovšem někteří odborníci odhadují celkový počet

Vietnamců na 60 až 70 tis. Vietnamci tvoří v ČR třetí nejpočetnější skupinu cizinců s dlouhodobým či trvalým pobytem po Ukrajincích a Slovácích.

Zatímco se strategie Vietnamců v ČR jeví na základě vlastní deklarace a také dostupných výzkumu jako strategie rychlého získání ekonomického zisku, fakticky tato migrace začíná mít dlouhodobější charakter. Z celkového počtu Vietnamců v současné době registrovaných v ČR kolem 40% vlastní povolení k dlouhodobému pobytu. Podíl Vietnamců s trvalým pobytem se během posledních let výrazně zvyšuje.

Oproti období před rokem 1989, kdy se největší počet Vietnamců Vietnamci nacházel v blízkosti velkých podniků a učilišť, dnes se Vietnamci podobně jako i ostatní cizinci nejčastěji usidlují v největších městech jako Praha, Brno, Plzeň a také v pohraničních regionech v okolí Ostravy a Chebu, kde se často zaměřují na prodej zahraničním turistům.

Převážná většina vietnamských občanů podniká oficiálně na základě živnostenského oprávnění (volné živnosti převážně na nákup a prodej zboží), a to bez ohledu na svou původní profesi a vzdělání. Z velké většiny vietnamští podnikatelé prodávají dovezené levné textilní, obuvnické a elektronické zboží, tabák, lihoviny a v pohraničních oblastech ještě další poptávané drobné zboží. V poslední době se také objevuje daleko více vietnamských občerstvení a restaurací, obchodů s potravinami a mnoho dalších firem, což zřejmě souvisí s rostoucí cenovou konkurencí na textilním trhu, na trhu levných výrobků. Oblasti působnosti a podnikání vietnamské komunity se postupně výrazně diverzifikují.

Častým fenoménem je, že si Vietnamci zřizují živnostenský list, ale náplň jejích činností a také pracovní režim v rámci některé z firem fakticky odpovídá režimu zaměstnance. Zaměstnaných Vietnamců je zde velmi málo. Mezi podnikatele se také řadí nejen stánkaři, ale také manažeři mezinárodních firem, těch je ovšem jenom menšina.

Podle dostupných statistik je mezi Vietnamskými občany zastoupeno 43 % žen. Většina Vietnamců v ČR je v ekonomicky aktivním věku od 20 do 50 let. Zvětšuje se také zastoupení dětí do 10 let. Proto v souvislosti s Vietnamskou komunitou v ČR se poslední dobou často hovoří ve spojení s tzv. problémem druhé generace migrantů. Dnešní vietnamské děti a studenti, kteří se zde již narodili, nebo tu žijí od malička, jsou

velmi významnou skupinou, která bezesporu ovlivní budoucnost vzájemných vztahů. Podle odborníků na tuto problematiku se mladší generace zásadně odlišuje od starších migrantů především intenzitou zapojení do české společnosti. V této souvislosti se také často mluví o vzniku mezigeneračních a interkulturních konfliktů uvnitř samotné vietnamské komunity.

Spolehlivá data ohledně bydlení Vietnamců v ČR bohužel neexistují. výsledky různých šetření ukazují, že velká část migrantů bydlí v podnájmu, nebo u svých známých, ale i ve vlastních bytech. Velká část výdělků z podnikání je vydávána za nájemné bytu, služby vietnamských poradenských a zprostředkovatelských firem a také za vzdělání pro děti. Mnoho Vietnamců u nás žije za relativně náročných poměrů: jejich pracovní podmínky a doba práce výrazně překračují běžné zvyklosti, nezbývá příliš času na volnočasové aktivity. Také výše zmíněné okolnosti kromě jiného přispívají k separaci vietnamské komunity.

Za jednu z největších překážek úspěšné integrace nově příchozích Vietnamců do ČR lze kromě kulturní a jazykové odlišnosti považovat také administrativní bariéry spojené se zajišťováním pobytu v ČR. Vietnamci většinou nedeklarují veřejně jiné zásadní problémy, které by jim bránily v pobytu v ČR. Naopak, jsou spíše zvyklí veškeré problémy řešit samostatně, případně pomocí komunitních struktur. Ovšem výsledky výzkumů poukazují na to, že za další negativní aspekty života v ČR vietnamští občané považují např. byrokratické překážky v podnikání, administrativní překážky zaměstnávání. Potíže jim dělá vyrovnat se s pocitem kulturního odcizení a ztráty tradičních rodinných vazeb, vztahů a tradic, občas i nepřátelské projevy chování ze strany majoritní populace.

Vietnamská komunita je často charakterizována jako velmi uzavřená, samostatná a izolovaná komunita bez výrazné potřeby integrovat se do života české populace. Uzavřenost komunity často vnímají i samotní Vietnamci. Někteří z nich ji charakterizují jako strategickou výhodu („majorita do nich nevidí“), někteří naopak jako překážku k většímu sblížení s majoritou a tím i překážku lepšího života.

Jistě ani ve střední Evropě není podobná situace vietnamské komunity výjimkou. Např. podle informací IOM⁴⁴ Varšava žije v Polsku přibližně stejný počet

⁴⁴ IOM – International Organization for Migration

Vietnamců jako v ČR, přesto tam vykazuje komunita velice podobné rysy⁴⁵. V západnějších státech i v USA vznikají „asijská“ města či čtvrtě. Jistá míra izolovanosti asijských komunit tedy není nijak zvláštním jevem.

Dosud jsme však popisovali charakter komunity spíše z pohledu majoritní společnosti, zažitých měřítek běžného občana či již integrovaného Vietnamce, zástupce mladší generace. Předběžné analýzy výzkumu (IOM, 2005) ukazují, že se velká část Vietnamců domnívá, že vietnamská komunita uzavřena není, což odůvodňují tím, že udržují dostatek osobních kontaktů s majoritou.

Díky vietnamským organizacím jsou zaměstnáváni i ti, kteří by jinak na českém trhu práce díky svým neznalostem a jazykovým a dalším bariérám neuspěli. Vietnamský poradenský servis tak nabízí služby, které nemají v české majoritní společnosti obdoby. V posledních letech vietnamské ziskové i neziskové i politické organizace rozšiřují pole své působnosti z hlavních ekonomických a interních aktivit i na aktivity komunitní, veřejné a sociální. Zdá se, že instituce, které původně vytvářely především podmínky pro uzavřenost komunity, v současné době začínají pomalu působit i ve směru k jejímu otevření. Kontakty s majoritou jsou díky působení různých vlivů daleko častější (vstup ČR do EU, působení různých občanských sdružení a dalších občanských organizací, rostoucí nároky na životní standard vietnamské komunity, integrace vietnamských dětí apod.).

Pokusme se tedy formulovat, jak se vietnamská komunita v ČR integruje. Z hlediska kulturních tradic jsou Vietnamci zaměřeni na poznání jedince a jednání z hlediska jedince, osobního kontaktu, empatie, citového vnímání, sami se charakterizují jako kultura „kontaktní“, „kultura ženského principu“, „kultura mezilidských vztahů ve společnosti“. Objektivistické a pozitivistické pohledy statistiky a sociologie jim nejsou blízké, chápání sociálních věd ve Vietnamu je silně ovlivněno tradicí mravní výchovy a morálky a principy vycházejícími kromě jiného i z konfucianismu. Pojem integrace se v současném Vietnamu používá zejména ve spojení integrace do světového hospodářství, nikoli v souvislosti integrací migrantů v cílových zemích.

⁴⁵ Na konferenci Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries, která se konala ve Vídni v březnu roku 2005, byly konstatovány následující rysy vietnamské komunity v Polsku: uzavřenost, motivace ke vzdělání dětí, podnikání ve stáncích, neznalost polštiny. Vietnamců je podle IOM Varšava v Polsku cca 40000.

Interkulturní bariéry, kulturní šok, uzavřenost komunity a sociální patologie spojená s vzájemnou provázaností komunity, životem v provizoriu apod. stejně jako nepřipravenost na tyto problémy způsobují, že příchozí jedinec není schopen volit strategie chování, které by mu umožnily přizpůsobit se a sžít se zdejším prostředím bez pomoci svých krajanů. Z toho důvodu výrazně využívá služeb vietnamského servisu a dalších organizací. Role těchto organizací na jednu stranu tvoří informační a cenový monopol, často je politicky ovlivňována ze strany zastupitelstva Vietnamu v ČR. Na druhou stranu jsou však nutnou podmínkou k tomu, aby se příchozí migranti mohli na území ČR zabydlet, uživit, pokud jim tyto služby nenabídne majoritní společnost, jako společnost "hostitelská".

Teprve po dlouhodobějším pobytu Vietnamců v ČR, poté co se jim zde narodí děti, zvyknou si částečně na naše prostředí, začíná vznikat motivace k cílené integraci v ČR, větší zájem o společenské dění a zároveň s ním subjektivní potřeba širšího vzdělávání. Data o cizincích, stejně jako experti i výzkumy ukazují, že strategie vietnamských migrantů pokud jde o pobyt v ČR začíná nabývat především dlouhodobější a intenzivnější charakter, mnohdy pravděpodobně z důvodu odkládaných nesplněných očekávání, interkulturních rozdílů apod.

Faktory ovlivňující významně integraci Vietnamců v ČR poměrně trefně popisují dva citáty, a které by nás měly přivést k zamyšlení nad strategií, kterou mohou volit vietnamští podnikatelé v ČR při spolupráci se zprostředkovatelskými službami. Tyto služby mohou působit například velmi negativně: „Někteří překladatelé vůbec nepřekládají věrohodně, někdy se dokonce během řízení vietnamsky baví či hádají se svědky, a vůbec netlumočí.“ (anonymní respondent) Typický vztah některých zástupců komunity k legislativě ČR je dobře naznačen také analogií o dvou prstech a minci, kterou použil (Brouček, 2003). Příslušníci této skupiny migrantů často zmiňují: „Když nám něco zákon umožňuje (nebrání nám v tom), proč bychom toho nevyužili?“. Na druhou stranu mít poradenské služby velmi pozitivní vliv, neboť bez nich by migrant pravděpodobně nebyl schopen běžně pobývat ani pracovat. Většina běžných vietnamských držitelů živnostenských listů, kteří nově přijdou do ČR, je díky své neznalosti zatím odkázána stále na malý počet poskytovatelů ekonomicky silně profitujících služeb v rámci vlastní komunity, což je významným faktorem posilujícím uzavřenost avšak i ochranu vietnamské komunity v České republice. Můžeme vlastně říci, že je interakce vietnamské komunity s českými institucemi alespoň zpočátku

redukována často také právě vietnamskými zprostředkovateli. Ochrannou funkci nad nově příchozím migrantem má rovněž jeho příbuzenská síť.

Významným faktorem, který oddaluje integraci, je očekávání rychlého zbohatnutí a návratu do Vietnamu. Tato vidina se však často nevyplní a dochází k následujícím zklamáním, např.: „nepodařilo mě se naučit česky, nemohu tak získávat informace v češtině, nemohu být zaměstnán, výdělky neodpovídají (zvláště v současné době) očekávání, konkurence roste, nemohli jsme pozvat do ČR zbytek své rodiny, nebo své děti, děti mají už vztah spíše k ČR, ve Vietnamu by bez vietnamských škol a důkladné znalosti jazyka nenalezli uplatnění.“ Nedostatek kapitálu některým podnikatelům zároveň brání v tom, aby podnikali samostatně, bez závislosti na komunitních obchodních sítích. Také potřebují dostatek finančních prostředků, kterými by doma zajistili zbytek rodiny (i zbytek rodiny ve Vietnamu) a zařídili si vlastní obchod nebo firmu - vydělat tolik peněz není jednoduché. Mnozí se obávají, že by ve Vietnamu nenašli práci. Proto všechno zde rodiče zůstávají a na Vietnam vzpomínají. Kromě předsudků a neosobního chování si někteří Vietnamci povzdychnou nad problémy v komunikaci, nad příliš odlišnými klimatickými podmínkami, vzpomínají na tradiční svátky a pestřejší společenský život, který ve Vietnamu vedli, litují ztráty tradiční atmosféry mezilidských vztahů.

Na druhou stranu známe výsledky různých šetření i teoretických studií, které hovoří o tom, že je české společnosti velmi kulturně homogenní, že není stále nakloněná přijímání vlivů cizích migrantů a že je relativně dosti xenofobní (např. výzkumy a studie Gabal, SoÚ AVČR, FHS UK). Není tedy divu, že o vietnamské migranty donedávna nejevila po listopadu 1989 česká společnost žádný zájem. Rovněž i ona byla velmi uzavřená a rovněž i ona má velice nízké povědomí o tom, kdo sem z Vietnamu přijíždí, s jakou tradicí a s jakým potenciálem, jaká má očekávání. Proto se majoritní společnost ani příliš nezamýšlela nad tím, jak se k migrantům má chovat, jak s nimi lze spolupracovat, co pozitivní si z vzájemných vztahů mohou obě dvě strany odnést. Interkulturní rozdíly způsobují fakt, že si ani jedna strana nedokáže představit požadavky a potřeby strany druhé, pro druhou stranu formulovat požadavky své.

Mezi významné multikulturní faktory bránící integraci patří např.: silný vztah ke své vlasti, ke svým krajanům, lidový charakter a zaměření na rodinu a její soukromí, pocit potřeby obrany země způsobený dlouhým obdobím válek a z toho plynoucí mírně

negativní vztah k morálce západu, tradiční rysy etnické ekonomie (uzavírání ústních smluv, provázanost vzájemných dluhů a dalších závazkových vztahů, dodržování tradiční společenské hierarchie, určité nepochopení role státních institucí jako služebníků občanů, velmi slabé právní povědomí příchozích migrantů (o právu ve Vietnamu, o to více o právu v ČR), velmi slabé všeobecné povědomí o kultuře ČR.

Naopak směrem k intenzivnější integraci vede například: otevírání podnikatelského prostředí tržnic, rozšiřování role vietnamských organizací a sociální sféru a služby, intenzivnější spolupráce vietnamských a českých firem a zaměstnanců se zaměstnavateli, mírně se probouzející motivace ke vzájemnému poznání, zvyšující se působení neziskových organizací na osvětu v rámci vietnamské komunity, efektivnější informační toky o ČR prostřednictvím vietnamského krajanského tisku, různých přednášek apod., výrazný vliv multikulturní výchovy a vzdělávání o Vietnamu.

Čech na území dnešního Vietnamu vstoupil pravděpodobně již ve 14. století, od té doby do období zahájení vzájemných politických vztahů se však česká společnost o Vietnamu neměla příliš šanci mnoho dozvědět. Motivace k migraci se po roce 1989 rozšířila z ekonomických a vzdělávacích důvodů na doprovázení rodinných členů. Naopak se zúžilo spektrum činností, které zde Vietnamci vykonávají. Namísto politických bariér začínají o to více působit bariéry interkulturní. V současné době dochází pomalu k tomu, že vzájemná interakce majority a komunity překonává postupně interkulturní překážky odlišné společenské hierarchie a nalézá cesty vzájemné komunikace vedoucí k integraci, k lepšímu vzájemného pochopení. Dosud však nebyla stanovena pevná platforma této spolupráce. V ČR působí velké množství organizací, které zabezpečují život Vietnamců v ČR a přispívají k jejich integraci v ČR. O Vietnamcích bylo realizováno již několik výzkumů.

V současné době nelze než očekávat, jakým způsobem bude integrace dále postupovat. Rozhodně jí však současné podmínky jen a jen nahrávají. Neznamená to však, že by uvnitř komunity samotné neexistovaly závažné problémy, nebo že by vztahy Vietnamců a Čechů probíhaly jen na přátelské úrovni. Organizační a kulturní a tedy i integrační potenciál vietnamské komunity je však velmi silný, jestliže se podaří překonat vzájemné interkulturní bariéry, a to zejména ve způsobu občanské organizovanosti, jestli se zde stále budou rodit nové vietnamské děti, integrace za několik let pokročí mílovými kroky dále. Vietnamská komunita v ČR disponuje velmi silným potenciálem k integraci,

který však začíná být patrný až po třech, pěti i více letech pobytu příchozího migranta v ČR. Do té doby migrant svádí boj o to, aby zde našel vlastní roli, aby poupravil a reinterpretoval své cíle a zvolil novou strategii na základě poznání reálné situace a svých možností pobytu v ČR. Zejména v tomto období působí silně bariéry integrace.

Vietnamci netvoří oficiálně uznanou národnostní menšinu, neboť v ČR žije jen velmi nízký počet občanů, kteří vyvíjejí aktivní činnost směrem k uznání Vietnamců jako národnostní menšiny v ČR. Pokud však bude pokračovat trend zvyšování podílů Vietnamců s trvalým pobytem, je možné, že za čas jistě přibývat i občanů ČR Vietnamské národnosti.

Naprosto zásadní roli v integraci Vietnamci v ČR hrají krajanská média, neboť, jak vyplývá z různých výzkumů je to pro Vietnamce nejčastější zdroj informací o ČR. V současné době v ČR jsou vydávány tři média: Van xuan, Tuan tin moi a Vuon dao.⁴⁶

Vietnamci, Ukrajinci, Slováci. Tři nejpočetnější národností menšiny, popřípadě skupiny, které přetrvávají delší dobu na našem území. Jak je známo, každá z nich má odlišnou historii, odlišný důvod imigrace do ČR a vůbec, mají i odlišnou kulturu. Na první pohled se může zdát, že z této trojice se odlišují nejvíce Vietnamci, jelikož jsou asijského původu. Nicméně odlišnosti se dají najít po bližším přezkoumání skrze všechny tři skupiny. Tedy i malé rozdílnosti v kulturách a chování jednotlivých skupin vytvářejí multikulturní prostředí. Nicméně téměř každá země má nějakou tu svojí minoritu, která se něčím odlišuje více od těch ostatních. Ať už je to pouze barva pleti, původ anebo prostě jejich sociální integrace do většinové společnosti. V ČR takovou menšinou je Romská komunita.

⁴⁶Sociologický webzin *Socio web*, Vietnamci [online] 2010 [17-06-2010] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=199&lst=108>>

Romové v České republice po roce 1989

Drtivá většina Romů v České republice přišla na její území po roce 1945 ze Slovenska. Původní populace českých a moravských Romů byla vyvražděna nacisty. Z odhadovaného počtu 200 – 220 000 Romů tvoří asi 85 procent tzv. slovenští Romové (tradičně usedlí v romských osadách), asi 10 procent tzv. olašští Romové (tradičně kočovní, nuceně usazení komunistickým režimem v roce 1959) a 5 procent potomci původních českých a moravských Romů a Sintů (německých Romů). Příslušníci těchto skupin mluví odlišnými dialekty romštiny a rozdílným způsobem pocítují sounáležitost k romskému etniku jako celku.

Většinovou společností jsou Romové vnímáni bez rozdílu jako „Cikáni“. Pod tímto pojmem si většina příslušníků majoritní společnosti představí nějaké problémy (v soužití, v bydlení, kriminalitu atp.). Vzhledem k tomuto negativnímu obrazu a k historickým zkušenostem, kdy se taková data stala podkladem k diskriminaci, se v oficiálních statistikách hlásí k romské národnosti jen asi jedna desetina z celkového počtu Romů.

Romové byli ve větší nebo menší míře zasaženi asimilací v letech 1948 – 1989. Tehdejší režim se sice postaral o zvýšení sociální úrovně života romských rodin (základní vzdělání, zdravotnictví), ale požadoval po Romech, aby se vzdali své národnostní identity. Rozvoj romského hnutí proto nastal až po roce 1989, kdy byla oficiálně uznána romská národnost.

Na začátku března 1990 byla založena politická strana Romská občanská iniciativa. Ve volbách v roce 1990 kandidovala v rámci Občanského fóra. Do parlamentu se dostalo šest romských poslanců do České národní rady a čtyři poslanci do Federálního shromáždění. V letech 1990 – 1992 bylo založeno mnoho romských sdružení, ale pouze některá z nich zůstala nadále aktivní.

V roce 1993 se dosavadní federace České a Slovenské republiky rozdělila na samostatné státy. Rozdělení přineslo komplikace mnoha Romům v České republice, protože se narodili na Slovensku. Na základě zákona o občanství České republiky museli podávat žádosti o občanství. Od roku 1990 se začaly také projevovat různé rasistické skupiny. Za první polovinu 90. let bylo zaznamenáno několik desítek Romů

zabitých z rasistických pohnutek především skupinami fašistických skinheadů. Tyto události se staly podkladem pro kritiku ze zahraničí.

V roce 1997 vláda vypracovala „Zprávu o situaci romské komunity v ČR“, která se měla stát základem politiky v této oblasti. Někteří romští aktivisté se podíleli na jejím vypracování, někteří ji odmítli a navrhovali přepracování. V roce 1999 byla schválena nová koncepce tzv. integrace romské komunity.

Romskou komunitu citelně zasáhla privatizace průmyslu. Romové (ve většině případů nekvalifikované pracovní síly) byli propouštěni jako první. Ačkoliv oficiálně diskriminace v zaměstnání neexistuje, postoj zaměstnavatelů vede k dlouhodobé nezaměstnanosti mnohých Romů (podle odhadů Organizace spojených národů je 60 procent Romů nezaměstnaných).

Kromě již zmíněné Romské občanské iniciativy působí v České republice další romské subjekty, které se zabývají kulturou, vzděláváním a sociálním uplatněním Romů. Mezi dlouhodobě fungující romské organizace patří Společenství Romů na Moravě, které mimo jiné vydává týdeník Romano Hangos. Ve Valašském Meziříčí sídlí Demokratická aliance Romů, které například vydává časopis pro děti Kereka. Z dalších romských tiskovin je možné zmínit Romano Kurko (týdeník, později měsíčník; dnes již neexistuje), měsíčník Amaro Gendalos (vydává Sdružení Dženo) a nejnověji měsíčník Romano Voďi (vydává sdružení ROMEA). Odborným romistickým časopisem je čtvrtletník Romano Džaniben. Především k otázkám diskriminace se vyjadřuje Grémium romských aktivistů, které sdružuje představitele romských iniciativ ze západních a severních Čech. Od roku 1992 působí v Brně Muzeum romské kultury založené skupinou romských intelektuálů za účelem podpory národnostního uvědomění Romů a zároveň jako místo, kde se majorita může seznámit s životem Romů.

Velmi pozitivním faktem je, že v současné době studuje na vysokých školách již několik desítek Romů. Od druhé poloviny 90. let existuje v Kolíně soukromá romská střední škola, na které studují téměř bezvýhradně romští studenti. Úspěchem je také existence oboru romistika na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Poměrně slibně se rozvíjejí projekty romských asistentů ve školách, kteří mají zajišťovat

komunikaci mezi rodinami z romské komunity a školou. Při krajských úřadech a v některých městech působí jako zaměstnanci samosprávy takzvaní romští poradci.⁴⁷

Posledním významným krokem ke kvalitnější integraci romské menšiny by mohla být ustavená Odbor - agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, která pracuje pod hlavičkou Úřadu vlády ČR.

Marginalizace Romů v ČR

Převrácením tříúrovňové typologie integrace A. Birche můžeme v podstatě vytvořit určitou typologii marginalizace⁴⁸ nejrůznějším způsobem definovaných skupin. Aplikujeme-li tuto typologii na postavení Romů ve společnosti, můžeme spolu s P. Baršou říci, že Romové jsou “v životě občansko-politickém, kulturním i ekonomickém... vyloučení na okraj... společnosti”⁴⁹. Co se týče *občansko-politické marginalizace* Romů, k tomuto typu marginalizace patří také donedávna zkreslený obraz Romů v médiích, zdůrazňující zejména problémy jejich soužití s majoritou, přičemž jen malý důraz byl kladen na důvody těchto problémů⁵⁰. Na Slovensku (a donedávna i v ČR) je k tomu nutno připočíst často otevřeně rasistické výroky představitelů parlamentních politických stran.

Dochází k tomu, že “stát a politický systém jsou identifikovány s majoritní společností a Romové se s nimi proto nesnadno ztotožňují – chápou se jako občané druhé kategorie a cítí se vyloučení z demokratického veřejného života”⁵¹. O občansko-politické marginalizaci Romů vypovídá také jejich minimální procentuální zastoupení v parlamentních a vládních politických stranách, jakož i v orgánech státní správy respektive samosprávy⁵². O snahách Romů o vlastní politickou reprezentaci a o vztazích majoritní politické scény bude pojednáno níže.

⁴⁷ Romea.cz, Romové v České republice po roce 1989 [online] 2009 [2009-11-17] Dostupné z <<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/14>>

⁴⁸ Marginalizace - postupné odsouvání jednotlivců nebo skupin na okraj společnosti

⁴⁹ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 273

⁵⁰ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X,

⁵¹ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 274

⁵² BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 279

Co se týče *kulturního vyloučení*, je nutno v obou sledovaných státech připomenout jisté zlepšení, totiž že Romové získali status národnostní menšiny a s ním spojená práva a zároveň také určité zdroje na podporu své kultury Barša (1999), Holomek (2000), Vašečka, M. 1999, 200, 2001). Ovšem v ostatních oblastech kulturního života je marginalizace Romů stále alarmující, ať už se jedná o vzdělávání (na všech jeho úrovních), kdy jedním z důsledků je zařazování kulturně a zejm. jazykově (!) handicapovaných romských dětí do zvláštních škol primárně určených pro děti s mentální retardací a zároveň následný minimální podíl středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných Romů v rámci populace, nebo o “nedostatek veřejného uznání a podpory jejich (tj. romské) kulturně-skupinové identity ze strany veřejných institucí”⁵³.

Sociálně-ekonomická situace Romů je kvůli akcentaci “občanského principu” velmi obtížně zhodnotitelná, všeobecně však “Romové patří s ohledem na příjmy, vzdělání, kvalifikaci, bydlení, charakter a rozsah spotřeby k nejnižší sociální vrstvě obyvatelstva”⁵⁴, čehož jsou si vědomy i příslušné instituce státní správy. M. Vašečka dokonce navrhuje hovořit v souvislosti s Romy na Slovensku o tzv. “underclass”, charakterizované zejména dlouhodobou nezaměstnaností, fragmentarizovanou pracovní kariérou, trvalým uplatněním pouze na sekundárním trhu práce, závislost na dávkách sociálního státu nebo na aktivitách stínové ekonomiky. “Prostředí “underclass” se ve vztahu k majoritní populaci chápe jako anomické, vyznačující se celkovou rezignací, malým respektem k autoritám, nízkou sociální kontrolou, spoléháním se na systém podpor, vytrácením se pracovní etiky”⁵⁵. Vzhledem k velmi podobné situaci Romů v ČR lze očekávat diskusi o problematice zařazení Romů jako “underclass” i v českém veřejno- a sociálně-politickém i jiném sociálně vědním diskursu. Domnívám se, že pokud by Romové v současnosti ještě nenaplňovali všechna kritéria zařazení do “underclass”, lze předpokládat, že splňují velkou většinu podmínek, které umožňují je takto klasifikovat. Jak dodává Barša, určitý vliv na sociálně-ekonomické vyloučení Romů má také “přiliv výrazně levnější a spolehlivější pracovní síly z východních zemí, především z Ukrajiny.”⁵⁶ Na sociálně-ekonomickém vyloučení se podílí také nedobrá

⁵³ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 280

⁵⁴ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 278

⁵⁵ Vašečka, M. (1999). Rómovia. In: Mesežnikov, G. – Ivantyšin, M. (eds.) (1999). *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO, strana 759

⁵⁶ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 279

bytová situace Romů spojená s nevyhovujícími hygienickými podmínkami; Romové navíc často nezvládají přizpůsobení se stylu bydlení obvyklému pro majoritní populaci a dochází k tzv. vybydlování bytů (s tím, že dříve docházelo následně k administrativnímu přidělení bytu dalšího), což většinové obyvatelstvo většinou nelibě nese a jako důsledek vede k prohlubování právě sociální marginalizace a sociální distance Romů. “Nejspornějším řešením problému bydlení je vystěhovávání sociálně nejslabších skupin včetně velkého procenta Romů na okraje měst do bytů nižší kategorie či přímo do tzv. holobytů. Důsledkem je vytváření jakýchsi novodobých mini-ghett, v nichž lidé často žijí ve špatných sociálních a hygienických podmínkách a vzdalují se pracovním a vzdělávacím příležitostem. Dochází ještě k většímu sociálnímu propadu, nárůstu kriminality a dalším problémům. Romská kriminalita považuje budování holobytů a násilné vystěhovávání za předzvěst etnického čištění, zatímco spořádání Češi, bydlící v blízkosti soustředění těchto vyloučených, chápou tuto skutečnost jako křivdu”⁵⁷.

⁵⁷ BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X, strana 277

4. MČ Praha 3, Žižkov v první dekádě 21. století

Pražský Žižkov je čtvrtí, která má dlouholetou tradici. Dnešní území Žižkova bylo v minulosti řídce osídlenou krajinou za hranicemi Prahy. Změnu přineslo rozhodnutí Karla IV. r. 1358, aby stráně kolem Prahy v okruhu tří milí byly posázeny vinicemi. Majitel pozemku byl povinen vinice založit, a pokud tak nemohl učinit, musel povolit zakládání vinic druhým osobám. Obyvatelé „hor viničních“ se řídili zvláštním viničním právem, které bylo dalšími panovníky potvrzováno (např. osvobození od berního poplatku). Nechráněné vinice několikrát zpustošily nájezdy vojsk. Jejich majitelé je proto raději přeměnili na pole a zahrady.

Zachované celistvé území obdrželo v červnu roku 1849 pojmenování Vinohrady a v r.1867 dovolil císař František Josef I. užívat názvu Královské Vinohrady (König.Weinberge). Podle soupisu z r.1837 bylo v obci celkem 66 domů a usedlostí se 169 obyvateli a 216 kusů hospodářského dobytka. Za posledních sto let většina usedlostí zanikla a jejich památku připomínají jen místní názvy jako Hrabovka, Ohrada, Parukářka nebo Pražačka.

Stavitele v hradebním obvodu pražské pevnosti odrazovala vojenská správa, která si demolicemi vynucovala bourání budov poblíž hradeb pro případ válečného ohrožení. Prohraná válka s Pruskem r.1866 vedla k prohlášení Prahy otevřeným městem a po zdoluhavém vyjednávání pak pražská obec hradby vykoupila a roku 1874 začala s jejich bouráním.

Hradební plochu získala z větší části železnice, která znemožnila plynulé spojení Prahy a Žižkova.

Dne 16. července 1875 Zemský výbor rozdělil přes nesouhlas obecního zastupitelstva Královské Vinohrady na dva díly: dnešní Žižkov a Královské Vinohrady. Název Žižkov byl úředně povolen v srpnu r.1877, když se neujal loajální název Rudolfov na počest rakouského korunního prince. Prvním starostou Žižkova se stal Karel Hartig, který se zasloužil o pojmenování ulic, náměstí a domů jmény slavných Čechů od Husa po Komenského. Dne 15. května 1881 povýšil František Josef I. Žižkov na město. 1. ledna 1922 bylo připojeno k Praze.

Přestože Žižkov 19. století lze považovat za proletářskou čtvrť, průmysl se zde příliš nerozvinul. Největší závod “továrnu na střelné zápalky” neboli kapslovnu založili francouzští podnikatelé Sellier a Bellot Na Parukářce v době před vznikem města. Začátkem první republiky zde vznikaly menší továrny – Papírografie na Vápence, závody přesné mechaniky Strejc a Nosek a celá řada dílen na Kněžských lukách. Naopak pro starý Žižkov byly typické drobné živnostenské provozovny často ukryté ve dvorních traktech domů.⁵⁸

Žižkov zažívá poslední dobou silnou progresi a začíná být zajímavou lokalitou pro život i mnoha majetným lidem, včetně různých přistěhovalců. To samozřejmě přispívá i k vytváření multikulturní společnosti, což je vidět takřka na každém kroku – mnoho zahraničních obchodů s občerstvením, samoobsluhy, obchody s jiným spotřebním zbožím atp. Žižkov už tedy dávno není tou proletářskou čtvrtí „pod“ Královskými Vinohrady. Žižkov je plný kulturního dění a vztahů mezi lidmi.

Z hlediska etnické, národnostní koexistence může být rovněž 3. městská část zajímavá svými čísly. Na území Prahy 3 ke dni 31. 12. 2005 žilo 4713 cizinců, z toho 1363 s trvalým pobytem. Národnostně jde nejčastěji o Ukrajince, Slováky, Poláky, Vietnamce a cizince se státním občanstvím Ruska.⁵⁹ Celkově jde o cca 6 – 8% všech obyvatel Prahy 3. Bohužel nejsou k dispozici novější údaje, leč dle mého názoru se procentuální poměr příliš nemění. Má hypotéza je taková, že podíl cizinců s trvalým bydlištěm v Praze 3 stoupá. Zda se má hypotéza ověřit, se dozvíme po roce 2011, kdy dojde po 10 letech k opětovnému sčítání lidí. V roce 2009 v období od 1.1. do 31.12. byl nárůst obyvatel Prahy 3 o 506 nově přistěhovalých.⁶⁰

V MČ Praha 3 spravuje 12 základních škol a 9 středních škol, včetně vyšších odborných a soukromých středních škol.⁶¹ Toto poměrně vysoké číslo vzdělávacích institucí nám napoví, že na území Prahy 3 žije, respektive se pohybuje nezanedbatelná část mladistvých – náctiletých. Konkrétněji jde, dle údajů ČSÚ ke dni 31. 12. 2008, o 5428 lidí ve věku 10 – 19 let z celkového počtu 72 991 lidí všech věkových kategorií. Je

⁵⁸ MČ Praha 3, oficiální webové stránky městské části Praha 3 [online] 2010 [cit.15-06-2010] Dostupné z <<http://www.praha3.cz/mestska-cast/o-mestske-casti.html>>

⁵⁹ Český statistický úřad, cizinci v ČR [online] 2010 [cit. 18-06-2010] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0035B5CE/\\$File/1377060201.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0035B5CE/$File/1377060201.pdf)>

⁶⁰ Český statistický úřad, Hl. m. Praha – pohyb obyvatelstva [online] 2010 [cit. 18-06-2010] Dostupné z <http://www.czso.cz/xa/redakce.nsf/i/pohyb_obyvatelstva_v_hl_m_praze_v_roce_2009_a_stav_k_31_12_2009>

⁶¹ MČ Praha 3, oficiální webové stránky MČ Praha 3 [online] 2010 [15-06-2010] Dostupné z <http://www.praha3.cz/mestska-cast/skolstvi/prehled_skol_ph3.html>

ale třeba zmínit, že jde o lidi s trvalým bydlištěm v Praze 3. Ne každý obyvatel Prahy 3 má na tomto území rovněž trvalé bydliště. Lidí, kteří na území Prahy 3 studují nebo dojíždějí za prací je přirozeně mnoho.

Tento fakt automaticky vytváří multikulturní prostředí mezi náctiletými. Rozdíl mezi Žižkovem před 20 lety a nyní je enormní. Nejen z hlediska multikulturního soužití. Nicméně nebudu se jinými než právě multikulturním hledisky zabývat.

Před 20 lety ulice Žižkova a běžné byty na jeho území bylo v mnoha oblastech velmi rozdílné, v porovnání s tím, co můžeme sledovat nyní. Již na začátku této kapitoly zmiňuji společenský progres Prahy 3 a s tím přibývajícím procento cizinců žijících v této MČ. Mládež, náctiletí se tedy každým dnem dostávají do situací, které předchozí generace příliš neznaly. Ať už jde jen o nakupování zeleniny ve Vietnamských obchodech nebo setkávání se s širokou paletou cizinců v rámci společensky – kulturních akcí, kterých na Žižkově přibývá jako hub po dešti. Jak se současná generace staví k multikulturní společnosti na pražském Žižkově? Vnímá vůbec rozdíl doby oproti době předchozí? Vnímají pestrost Žižkova jako něco kladného anebo by byli mladí raději pokud by v této městské části tomu bylo naopak a počty cizinců nebo národnostních menšin a etnik v počtu klesaly? To jsou otázky, které mi poměrně dlouhou dobu vrtají hlavou. Odpověď na ně jsem se rozhodl najít z důvodů jednak mé zcela banální zvědavosti, ale zároveň i z důvodu dozvědět se názorový vývoj, vývoj v přístupu k rozmanitosti v lidské společnosti. Nakolik jsou mladí lidé vůči cizímu otevření anebo naopak uzavření. A jakým způsobem tu rozmanitost vůbec vnímají? V poslední řadě jak ovlivňuje jejich sociální background jejich názor na tuto problematiku?

Pro vlastní šetření jsem se rozhodl pro formu jednoduchého dotazníkového šetření o několika otázkách, které se soužitím náctiletých týká.

5. Vlastní šetření

5. 1. Dotazník, hypotézy

Dotazník jsem se snažil sestavit tak, aby byl pro konečný účel co nejefektivnější. Šlo mi o to zjistit, obecně řečeno, jaké je soužití současné porevoluční mládeže se společenskou a kulturní diverzitou. Má současná mládež po 20. letech demokracie, tedy po více letech, než je sama generace náctiletých stará, méně předsudků, než generace předchozí, které do interakce s takovou rozmanitostí nikdy nepřišly? A jaký je vývoj postojů vůči národnostním skupinám, které u nás žijí desítky, ne-li stovky let? Jak se současná generace náctiletých staví třeba k Romům anebo náctiletí Romové k ostatním?

Hypotézy:

- 1) Současná generace náctiletých si sama o sobě myslí, že je vůči rozmanitosti ve společnosti otevřenější, než generace předchozí.
- 2) Současná generace náctiletých opovrhuje rasismem, avšak připouští, že sama v některých ohledech rasistická stále je.
- 3) Současná generace náctiletých si spíše myslí, že otevřená společnost vůči přistěhovalcům je tou správnou cestou, kterou by se společnost měla do budoucna vydat.
- 4) Vliv na kladné anebo naopak záporné postoje vůči cizincům významně ovlivňuje sociální pozadí dotazovaného.

Abych pravdivost svých čtyř hypotéz mohl v rámci vlastních možností objektivně posoudit, rozhodl jsem se pro sestavení souboru otázek, které se ptají na:

- 1) věk a dobu pobytu na území Prahy 3 (včetně lidí, kteří v Praze 3 nebydlí, ale buďto na jejím území pracují anebo studují; podmínkou je alespoň dvou letý takový pobyt)

- 2) jejich názor na sociálně kulturní rozmanitost na pražském Žižkově
- 3) vzdělání jejich rodičů

V prvním bodě jde o otázky, kde jejich odpověď je čistě pro selekci dotazovaných. Druhý okruh otázek je již zásadní pro vlastní výzkum, které by měly přinést odpovědi na mnou stanovené hypotézy.

Vzhledem k tomu, že má práce se týká náctiletých, dotazoval jsem se lidí ve věku 11 – 19 let. Dotazník se týká pražského Žižkova. Šetření tedy proběhlo pouze na území dnešního Žižkova s tím, že nebylo podmínkou, aby dotazovaný byl trvale hlášen v Praze 3, nicméně podmínky musely vycházet z bodu 1. Záměrně jsem si vybíral osoby, které byli často cizinci anebo jiné menšiny, které se pohybují na území Prahy 3.

Aby bylo dotazníkové šetření co nejobjektivnější, bylo potřeba získat určitý počet vyplněný dotazníků, odpovídající alespoň v rámci možností reprezentativnímu vzorku. Dle údajů ČSÚ v Praze 3 žilo ke konci roku 2008 přes 5000 lidí ve věku 10 – 19 let z toho cca 6 – 8% cizinců. Pro relativně objektivně zpracované šetření stačilo méně než 1% z celkového počtu lidí ve věku 10 – 19 let, kteří žijí v Praze 3. Tzn. alespoň 35 dotázaných osob ve věku 11 – 19 let z reprezentativního vzorku. Šetření proběhlo náhodným výběrem mladých lidí v jejich přirozeném prostředí, jako jsou základní a střední školy, parky a ulice v Praze 3. Jako zajímavost mohu uvést fakt, že jsem se často setkal s nelibostí vedení některých základních škol v Praze 3, kde jsem chtěl provést dotazníkové šetření. Šetření díky tomu nebylo provedeno ideálně, jelikož jsem kvůli nevoli ředitelů ZŠ nemohl dotazovat respondenty v jejich přirozeném prostředí a dosáhnout tak na reprezentativní vzorek.

5. 2. Výzkum

Výzkum:	Sociokulturní koexistence náctiletých na pražském Žižkově po 20 letech demokracie v ČR
Realizátor:	Josef Šmída, student HTF UK
Projekt:	Bakalářská práce na téma „Multikulturalismus v ČR - Sociokulturní koexistence náctiletých na pražském Žižkově po 20 letech demokracie v ČR“
Termín terénního šetření:	7. - 18. 6. 2010
Výběr respondentů:	Kvótní výběr
Kvóty:	Region Praha 3 - pobyt nebo práce na území Prahy 3 alespoň 2 roky, věk respondenta 11 – 19 let
Zdroj dat:	Český statistický úřad
Reprezentativita:	lidé žijící v ČR ve věku od 11 do 19 let
Počet dotázaných:	44
Metoda sběru dat:	dotazníkové šetření

Dotazník:

**Sociokulturní koexistence náctiletých na pražském Žižkově po 20 letech
demokracie v ČR**

zpracovatel: Josef Šmída, HTF UK

- 1) věk:
- 2) národnostní skupina (nepovinné):
- 3) dosažené vzdělání:
- 4) doba pobytu zaokrouhlena na celé roky na území Prahy 3 (platí i v případě dojíždění za studiem/prací):
- 5) dosažené vzdělání rodičů,
- matka:
- otec:

-
- 6) Co si myslíš o tom, že v Praze 3 přibývá počet obyvatel jednotlivých národnostních skupin? Jsi za to rád/a?

Ano ☒ Ne ☐

- 7) Proč tvá odpověď byla ANO, případně NE?

.....

.....

- 8) Myslíš si, že tvá generace je vůči jednotlivým národnostním skupinám otevřenější – přívětivější a více přátelská, než generace tvých rodičů?

ANO ☒ NE ☐

- 9) Stal/a jsi se někdy obětí rasismu nebo xenofobie?

ANO ☒ NE ☐

- 10) Cítíš i ty u sebe někdy rasistické nálady a postoje?

ANO ☒ NE ☐

- 11) Pokud ANO, dokážeš říct proč? Pokud NE, napiš také proč.

.....

.....

- 12) Považuješ rasismus a xenofobii za něco, co by mělo ze společnosti do budoucna zmizet a proč?

ANO ☒ NE ☐

.....

.....

5. 3. Analýza sebraných dat

Celkem bylo sebráno 44 vyplněných dotazníků, které splnily dané kvóty. Výsledky z většiny naplnily předem stanovené hypotézy.

1. Hypotéza:

„Současná generace náctiletých si sama o sobě myslí, že je vůči rozmanitosti ve společnosti otevřenější, než generace předchozí.“

Toto si skutečně myslí **72,7%** respondentů. Zbýlých **27,3%** si naopak myslí, že se v tomto jejich generace neliší od generace jejich rodičů. Hypotéza se tak potvrdila.

2. Hypotéza

„Současná generace náctiletých opovrhuje rasismem, avšak připouští, že sama v některých ohledech rasistická stále je.“

Současná generace náctiletých u sebe skutečně pociťuje rasistické nálady a to v **54,5%** dotázaných, což je lehce víc jak polovina. Zároveň je ale současná generace náctiletých výrazně pro to, aby rasismus do budoucna ze společnosti vymizel. A to v drtivých **95,5%**. Tato hypotéza se tedy rovněž potvrdila.

Nejčastější důvody, proč u sebe náctiletí pociťují rasistické nálady jsou osobní zkušenosti s cizinci a ostatními národnostními skupinami. Nejčastěji respondenti v negativním slova smyslu uvedli nepříjemná setkání se zástupci Romské komunity, Ukrajinci a Rusi. Dále pak uváděli některé společenské stereotypy, jako např. *roztahují se tady, jsou agresivní, obavy z toho, že dotázaného zbijí, odlišné chování* atd. Zároveň ale souhlasí, že rasismus a xenofobie by do budoucna měly zmizet, protože *každý je nějaký, nikdo nemůže za to, jak se narodil, je to nesmysl nebo je to zbytečné. Jsme všichni stejní a chceme klid.*

Je nasnadě se zamyslet, proč si v tomto respondenti poměrně často protiřečili – v mnoha případech často připustili u sebe rasistické postoje a nálady, avšak v naprosté většině jsou pro to, aby rasismus a xenofobie do budoucna ze společnosti vymizel. Můžeme spekulovat, zda za to může výchova, opakující se stereotypy ve společnosti, se

kterými se dostávají do kontaktu denně – ve škole, doma, na ulici, v parku, ... Jisté je jedno – jejich zkušenost a současný jejich názor na rasismus se zásadně liší s tím, jak by si bývala tato generace přála do budoucna.

3. Hypotéza

„Současná generace náctiletých si spíše myslí, že otevřená společnost vůči přistěhovalcům je tou správnou cestou, kterou by se společnost měla do budoucna vydat.“

Toto si myslí **77,3%** dotázaných, zbylých **22,7%** je proti. Jako důvod nejčastěji dotazovaní uvedli, že mají cizince obecně *rádi, poznávají tak novou kulturu, mají mezi nimi vlastní kamarády* nebo prostě proto, že *lidé mohou žít kde chtějí*. Z těch **22,7%** nejčastěji uvádělo důvody jako *zabírají nám místo, berou nám práci, jsou agresivní, dochází častěji ke krádežím a šarvátkám*.

Z tohoto je patrné, že negativní postoje vůči cizincům opět vycházejí nejčastěji z předsudků a společenských stereotypů (berou nám práci, zabírají nám místo) anebo z nějaké jedné či dvou záporných zkušeností (agresivita, bitky, šarvátky). I zde si můžeme pokládat otázku, v jaké míře má na tento postoj vliv škola, rodina, media a vrstevníci, se kterými respondenti tráví svůj volný čas.

4. Hypotéza

„Vliv na kladné anebo naopak záporné postoje vůči cizincům významně ovlivňuje sociální pozadí dotazovaného.“

Tato má poslední stanovená hypotéza se jako jediná výrazně nepotvrdila a ani zásadně nevyvrátila. Pro tuto hypotézu jsem do dotazníku uvedl kolonku s otázkou, jaké mají rodiče respondenta dokončené vzdělání. Jediné relativně objektivní hodnocení sociálního backgroundu dotazovaných. Zvažoval jsem ještě otázku týkající se uvedení měsíčního příjmu obou rodičů dohromady, nicméně v souvislosti postojů vůči rasismu a xenofobie mi nepřišel ekonomický aspekt rodiny zas až tak zásadní, jako je jejich dokončené vzdělání.

V naprosté většině šlo u rodičů dotázaných o střední vzdělání a to u **72,7%**. Vysokoškolské a základní vzdělání bylo u rodičů dotázaných v **13,6%** případů.

U respondentů, kde jejich rodiče dosáhly vysokoškolské vzdělání byli odpovědi pro a proti cizincům a národnostním skupinám 2:1. Tedy **66,7%** v tomto případě hodnotí kladně nárůst zastoupení národnostních skupin na pražském Žižkově a současně nikdo z nich nepocítuje u sebe rasistické nálady. Tedy rovných **100%**.

U náctiletých, kde jejich rodiče dosáhly základního vzdělání mělo **66,7%** respondentů kladný postoj vůči zvyšujícímu se počtu národnostních skupin na pražském Žižkově, avšak celých **100%** dotázaných u sebe pocítuje rasistické nálady a postoje.

Má na rasistické postoje v tomto případě významný podíl sociální background rodiny? Tedy konkrétně vzdělání rodičů? Pokud ano, má hypotéza by se v tomto ohledu potvrdila.

U respondentů, kde jejich rodiče disponují středoškolským vzděláním už to nebylo tak jednoznačné a jde tak o jakýsi průsečík obou předchozích. Konkrétně celá polovina (**50%**) respondentů, mající rodiče se středoškolským vzděláním, hodnotí kladně nárůst národnostních skupin na Žižkově a současně nemají rasistické nálady a postoje. **31,3%** hodnotí kladně nárůst národnostních skupin na Žižkově, ale současně mají rasistické postoje a nálady. **12,5%** hodnotí záporně nárůst národnostních skupin na Žižkově, avšak necítí u sebe žádné rasistické postoje a nálady. A nakonec **6,3%** dotázaných, kteří mají rodiče se středoškolským vzděláním, hodnotí záporně nárůst národnostních skupin na pražském Žižkově a současně mají rasistické postoje a nálady.

Obecně lze tedy říct, že vzdělání rodičů má vliv na názory a postoje náctiletých, avšak ne nijak výrazně. Nelze tedy říct, že sociální pozadí dotázaných významně ovlivňuje jejich postoje a názory. Nicméně přesto si myslím, že socializace jedince má významný podíl na jeho světonázor. Významný podíl na socializaci jedince má jeho rodina. Pokud bych chtěl s touto hypotézou dál pracovat a dokázat její pravdivost, nejspíš by bylo třeba doplnit dotazník ještě o další otázky.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem se současná generace náctiletých, tedy mladých lidí ve věku 11 – 19 let, dívá a vnímá multikulturní společnost. A to po 20 letech demokracie v naší republice. Ani ten současný nejstarší náctiletý nemá zkušenost s předchozím režimem, kdy u nás imigrace lidí z různých koutů Země nebyla něčím běžným, spíše tak šlo o výjimku. Náctiletí dneška zažívají nový věk svobody v naší společnosti. Svoboda se projevuje různými způsoby, ať už je to v oblasti veřejných sdělovacích prostředků, ve školách, na ulici nebo v rodinách. V demokracii je pravidlem, že společnost je ovlivňována mnoha myšlenkovými proudy, které navzájem mezi sebou soupeří o přízeň veřejnosti. Nejčastěji o přízeň voličů, kde jim politická hnutí a politické strany nabízejí konkrétní řešení v konkrétních oblastech života (nejen) lidí.

Multikulturní společnost je jedním z možného řešení současné problematiky migrace lidí na celém světě. Je však potřeba o těchto věcech mluvit s obyčejnými lidmi, kterých se to ve skutečnosti dotýká nejvíce. Soužití náctiletých na pražském Žižkově po dvaceti letech demokracie v ČR je toho důkazem. Jsou to právě tihle mladí lidé, kteří už nezažili minulý režim a jsou tak první generací, která se potýká více s migrací cizinců a kulturní pluralitou ve společnosti mnohem víc, než kterákoli jiná generace před nimi.

Díky vlastnímu průzkumu jsem došel k závěru, že rasismus a xenofobie mezi současnou generací náctiletých není tím hlavním problémem. Ve výrazné většině jsou náctiletí proti rasismu a xenofobii a rádi by ji společnost do budoucna zbavili. Jako problém ale vnímám přetrvávající existenci stereotypů a předsudků, které ani v jednom případě nejsou postaveny na racionálním základě. Tyto předsudky a stereotypy nejsou ničím jiným, než jakýmsi vnitřním pocitem a fobií z neznámého, plynoucí nejčastěji z neznalosti dané problematiky.

Kriticky se proto v tomto ohledu stavím proti současnému způsobu vyučování na ZŠ, které často s multikulturalismem, konkrétně s průřezovým tématem multikulturní výchovy, ale i např. výchovy demokratického občana nebo výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech, pracují nedostatečně ne-li vůbec. Žáci si tak ve svém kolektivu dostatečně nedokáží společně definovat kladný postoj vůči cizincům,

hledat na pestrobarevnosti ve společnosti pozitiva a zbavovat se tak zbytečných a na reálných základech nepostavených skutečnostech svých předsudků.

Dále pak vnímám jako velký problém stále nefungující komunitní funkci jednotlivých ZŠ. Jinými slovy současné ZŠ se málo zajímají o to, co dělají jejich žáci po škole, ve volném čase a jaké mají sociální pozadí. Tím nechci říct, že by ZŠ měly být v roli nějakého strážníka nebo kontroly. Avšak cítím tam větší potenciál s prací s celou rodinou a ne pouze s žákem jako jedincem. Zájmem ZŠ jako vzdělávací instituce by měl být jednoznačný – zahrnout do svých aktivit širší veřejnost a nebýt jen pouhou uzavřenou budovou, kam nikdo z ulice nesmí vstoupit. Což dokládá i přístup některých ředitelů ZŠ k mé práci.

Tyto ale i další aspekty českého základního vzdělání jen dokládají jeho přetrvávající zkostnatělost a uniformovanost. V roce 2007 vstoupil v platnost tzv. Rámcový vzdělávací program (RVP), který nahradil do té doby existující *osnovy*. Nyní si každá škola vytváří svůj vzdělávací program sama, vycházející z RVP. Můžeme tak jen doufat a věřit, že v průběhu času se v budoucnosti jednotlivé ZŠ začnou profilovat jako moderní evropské základní školy, které splňují všechny takové parametry – otevřenost, demokratičnost, tolerance, dovednost reagovat na aktuální dění ve světě a u nás v ČR a fungování v rámci té komunity, na jejímž území ZŠ figuruje. Do té doby budou naše školy jen uniformovanými šedivými budovami, které vychovávají masy bez vlastního názoru plných předsudků a stereotypů. Kam taková výchova spěje, nechť si udělá obrázek každý sám.

Zdroj

Literatura:

BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X

BAUBÖCK, R. The Integration of immigrants. Council of Europe, 1994. dokument CDMG

HECKMANN, F. Integration policies in Europe: National differences and/or convergence? EFFNATIS Working paper 28. European Forum for Migration Studies, Institute at the University of Bamberg. November 1999. University of Bamberg, 1999

VÝCHOVA, VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURA VE VZTAHU K NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM. *Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám : mezinárodní konference ; 3. setkání národnostních menšin ; 22. setkání Hnutí R ; 13.-14. listopadu 2003*. sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. 1. vyd. Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. 495 s. Praha a národnosti. ISBN 80-902972-6-9.

KORAC, M. Integration and how we facilitate it: A comparative study of the settlement experiences of refugees in Italy and the Netherlands. Sociology, 2003.

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova, Teorie – praxe – výzkum. ISV nakladatelství Praha, 2001. 211s. ISBN 80-85866-72-2

ŠIŠKOVÁ, T., ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8

ŠVIGALOVÁ, D. Úvod do multikulturní výchovy. Liberecké romské sdružení, 2007.

Vašečka, M. (1999). Rómovia. In: Mesežnikov, G. – Ivantyšin, M. (eds.) (1999). *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO, strana 759

WULF, CH. Intercultural Education, Education. 1998.

Internet:

Český statistický úřad, cizinci v ČR [online] 2010 [cit. 20-03-2010] Dostupné z <<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod>>

Český statistický úřad, cizinci v ČR [online] 2010 [cit. 18-06-2010] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2006ediciplan.nsf/t/5E0035B5CE/\\$File/1377060201.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006ediciplan.nsf/t/5E0035B5CE/$File/1377060201.pdf)>

Český statistický úřad, cizinci v ČR [online] 2010 [cit. 20-06-2010] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D0030DC67/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D0030DC67/$File/c01t01.pdf)>

Český statistický úřad, Hl. m. Praha – pohyb obyvatelstva [online] 2010 [cit. 18-06-2010] Dostupné z <http://www.czso.cz/xa/redakce.nsf/i/pohyb_obyvatelstva_v_hl_m_praze_v_roce_2009_a_stav_k_31_12_2009>

MČ Praha 3, oficiální webové stránky městské části Praha 3 [online] 2010 [cit. 15-06-2010] Dostupné z <<http://www.praha3.cz/mestska-cast/o-mestske-casti.html>>

MČ Praha 3, oficiální webové stránky MČ Praha 3 [online] 2010 [15-06-2010] Dostupné z <http://www.praha3.cz/mestska-cast/skolstvi/prehled_skol_ph3.html>

RVP, Metodický portál vzdělávání, [online] 2010 [cit. 24-05-2010] Dostupné z <http://www.rvp.cz/soubor/RVPZV_2007-07.pdf>

Romea.cz, Romové v České republice po roce 1989 [online] 2009 [2009-11-17] Dostupné z <<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/14>>

Sociologický webzin Socio web, Slováci [online] 2008 [2008-06-17] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=197&lst=117>>

Sociologický webzin Socio web, Ukrajinci [online] 2010 [17-06-2010] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=111>>

Sociologický webzin Socio web, Vietnamci [online] 2010 [17-06-2010] Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=199&lst=108>>

WIKIPEDIE, otevřená encyklopedie [online] 2010 [cit. 27-04-2010] Dostupné z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Národnost>>

WIKIPEDIE, *otevřená encyklopedie* [online] 2010 [cit. 15-06-2010] Dostupné z
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Multikulturalismus>>